

Centar za zastupanje
građanskih interesa

CPI

RJEČNIK JAVNE POTROŠNJE

2011 | CPI

Sadržaj

AMANDMANI	4
DIREKTNI KORISNICI PRORAČUNSKIH / BUDŽET	4
TROŠARINE	4
CARINE	5
BUDŽETSKI / PRORAČUNSKI KALENDAR	5
DIJELJENJE POREZA	7
ADMINISTRATIVNA KLASIFIKACIJA.....	7
AKCIZE	7
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)	8
DEFICIT	8
RAČUN FINANSIRANJA	9
RIZNICA(DRŽAVNA RIZNICA)/ TREZOR (DRŽAVN	9
PRORAČUNSKA/BUDŽETSKA POZICIJA.....	9
SPECIJALNA PRAVA VUČENJA	9
SKUPINA/GRUPA RAČUNA	10
SVJETSKA BANKA (WORLD BANK).....	10
SIVA EKONOMIJA	10
REBALANS	11
PRORAČUNSKA/BUDŽETSKA STAVKA	12
SUFICIT	12
FISKALNI FEDERALIZAM	12
ESCROW RAČUN.....	12
DRŽAVNI URED/KANCELARIJA/SLUŽBA ZA REVIZ	12
EVROPSKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ.....	12
FINANSIJSKI PLAN.....	13
EVROPSKA INVESTICIONA BANKA.....	13
DRŽAVNI SEKTOR	13
DOKUMENT OKVIRNOG BUDŽETA (DOB) - DOKUME	14
DOPRINOSI	14
DOTACIJE/GRANTOVI.....	15
KAPITALNI IZDACI, KAPITALNA POTROŠNJA	15

JAVNI RASHODI	15
JAVNI PRIHODI	17
JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE I UPRAVE	17
KAPITALNI PRIHODI.....	17
JAVNI RADOVI	17
KONSOLIDOVANI PRORAČUN/BUDŽET SREDIŠNJE/	18
KAPITALNI PROJEKTI	18
JEDINSTVENI RAČUN UPRAVE ZA INDIREKTNO O.....	18
JAVNO PREDUZEĆE	18
POREZI.....	19
POREZ NA DOHODAK.....	19
PORESKA HARMONIZACIJA	19
PORESKI OBVEZNIK	19
PORESKA OSNOVICA	19
POREZ NA PROMET	20
POREZ NA DODATU VRIJEDNOST.....	20
PORESKA UPRAVA / POREZNA UPRAVA	20
PORESKA STOPA.....	21
POREZ NA DOBIT	21
VELIČINA DRŽAVE.....	21
ZAJEDNIČKI POREZI	22
TAKSE	22
UPRAVA ZA INDIREKTNO OPOREZIVANJE.....	23
UNUTRAŠNJI JAVNI DUG.....	23
TRANSPARENTNOST BUDŽETA/PRORAČUNA.....	23
TRANSFERI.....	24
ORGANIZACIONA KLASIFIKACIJA.....	25
MEĐUNARODNI MONETARNI FOND (INTERATIONAL	25
NEIZRAVNI/INDIREKTNI POREZI	25
MAKROEKONOMIJA.....	25
KUMULIRANI DEFICIT.....	26
OPERATIVNI BUDŽET/PRORAČUN.....	26

OPŠTE DOTACIJE/GRANTOVI	26
OPŠTA DRŽAVA	26
KONSOLIDOVANI PRORAČUN/BUDŽET OPŠTE DRŽA.....	26
KORUPCIJA	26
FISKALNA GODINA	27
FUNKCIONA KLASIFIKACIJA	27
INSTRUMENTI JAVNOG DUGA	27
FISKALNI KAPACITET.....	27
FISKALNO OPTEREĆENJE	27
INDEKS POTROŠAČKIH CIJENA	27
IZBJEGAVANJE I UTAJA POREZA	28
IZDACI.....	28
FISKALNO IZRAVNANJE	28
INDIREKTNI KORISNICI BUDŽETSKIH / PRORAČ	29
JAVNE POTREBE	29
IZVANPRORAČUNSKI FONDOVI / VANBUDŽETSKI	30
JAVNO DOBRO	30
IZRAVNI/DIREKTNI POREZ	30
JAVNA POTROŠNJA (V. VELIČINA DRŽAVE)	31
JAVNI DUG.....	31
JAVNE FINANSIJE	31
IZVRŠENJE PRORAČUNA/BUDŽETA	31
IZVANPRORAČUNSKE INSTITUCIJE / VANBUDŽET	31
JAVNI SEKTOR.....	32
PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI KORISNICI	32
PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI DEFICIT	33
PRIHODI.....	33
POTPORE	35
PRANJE NOVCA	35
PRIVREMENI PRORAČUN/BUDŽET ILI ODLUKA O	37
PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI PRIMICI.....	37
PRIREZ	37

PRORAČUN/BUDŽET	37
POZAJMICE UMANJENE ZA OTPLATE	37

AMANDMANI

- Prijedlozi izmjena i dopuna prijedloga budžeta/proračuna koji se obično iskazuju povećanjem ili smanjenjem sredstava za pojedine proračunske/budžetske korisnike. Ideja uspostavljanja Fiskalnog vijeća BiH bila je da čelni ljudi koordiniraju svoje planove i uspostave neke okvire – šta je to maksimum za trošenje i do koje sume entiteti mogu da računaju. Ideja nije došla iznutra, već izvana i snažno je zagovarao Međunarodni monetarni fond. Problem nad problemima je bio upravo kako izaći pred parlamentarce sa budžetom/proračunom i objasniti da para za silne amandmane jednostavno nema. Nije nam samo građanstvo podložno tome da vjeruje kako pare donese Djed Mraz svakog prvog januara, već se i naši parlamentarci ponašaju tako podnoseći silne amandmane. Dakle Fiskalno vijeće je uspostavljeno prvo sporazumom 2005. godine tri premijera i tri ministra finansija (državni i entitetski), sa predstavnikom Brčko distrikta kao posmatračem, a kasnije je pretočeno u odgovarajući zakon (maja 2008.). Kad Fiskalno vijeće dogovori plafon do koje se može kretati, onda se kroji budžet/proračun, stavlja pred poslanike koji semogu kretati samo unutar te sume po sistemu **"moraš nekome oduzeti da bi drugome dao"**. Naravno da je bilo pobune s obrazloženjem da ovakav način podriva osnove parlamentarne demokratije, ali neki mehanizam je morao da postoji da se bar djelimično ograniče apetiti. I pored toga, podnose se silni amandmani bilo da se zaista radi o konstruktivnim i korektivnim prijedlozima, bilo da se poslanici dodvoraju određenim grupama ili području sa kojeg dolaze. S druge strane, ministarstva finansija često pribjegavaju triku da se na posebnoj stavci nedefinisanog naziva **"ostalo"** ili **"neraspoređena rezerva"** i slično prikažu određena sredstva koja služe isključivo da se u pogađanju sa poslanicima ima rezerva za dodavanje na neke stavke.

DIREKTNI KORISNICI PRORAČUNSKIH / BUDŽET

- organi i organizacije države, odnosno nižih nivoa vlasti koji se finansiraju iz budžeta.

TROŠARINE

- Spadaju u poreze na pojedinačna dobra i usluge. Oporezuje se potrošnja ili upotreba tačno određenih proizvoda. Osnovni cilj uvođenja akciza/trošarina je fiskalnog karaktera i oporezuju se proizvodi masovne potrošnje koji nemaju supstitute ili je njihova supstitucija (zamjena) teško izvodljiva (naftni derivati, alkohol, duvan, kafa, itd) Zakon o akcizama BiH kaže: **"**Član 4. (Akcizni proizvodi)** (1) Predmet oporezivanja je promet akciznih proizvoda koji su proizvedeni u Bosni i Hercegovini kada proizvođač prvi put njima prometuje i/ili uvoz akciznih proizvoda u Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: BiH). (2) Akciznim proizvodima, u smislu stava (1) ovog člana, smatraju se: a) naftni derivati; b) duhanske prerađevine; c) bezalkoholna pića; d) alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija; e) pivo i vino; f) kafa. ****Član 5. (Naftni derivati)**** Naftnim derivatima, u smislu Člana 4. stav (2) tačka a) ovog zakona, smatraju se: a) motorni benzini, uključujući i bezolovni, nezavisno od oktanske vrijednosti i komercijalnog naziva; b) dizel goriva i ostala plinska ulja; c) petrolej (kerozin); d) lož-ulje ekstra lako i lako specijalno (EL i LS). ****Član 6. (Duhanske prerađevine)**** (1) Duhanskim prerađevinama, u smislu Člana 4. stav (2) tačka b) ovog zakona, smatraju se cigarete i ostali duhanski proizvodi. (2) Cigaretama se smatraju: a) smotuljci duhana prikladni za pušenje, obavijeni omotačem koji nije od prirodnog duhana; b) proizvodi slični cigaretama koji se sastoje od smotuljaka duhana obavijenih jednostrukim i dvostrukim omotačem. Vanjski omotač izrađen je od materijala koji nije list prirodnog duhana i postavljen je u pravoj liniji uzdužno; c) duhanski štapići koji se jednostavnim neindustrijskim postupkom stavljaju u papirni omot za cigarete ili se umotavaju u papirne listiće; d) duhanski proizvodi stavljeni u promet pod nazivom cigarete. (3) Ostalim duhanskim proizvodima smatraju se: a) cigare i cigarilosi; b) duhan za lulu i duhan za pušenje; c) duhan za šmrkanje, žvakanje i drugi duhanski proizvodi; ****Član 7. (Bezalkoholna pića)**** (1) Bezalkoholnim pićima se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka c) ovog zakona, smatraju osvježavajuća bezalkoholna pića od voćnog soka, voćne baze, biljnih ekstrakata, žitarica i surutke, umjetna osvježavajuća bezalkoholna pića i**

niskoenergetska osvježavajuća bezalkoholna pića. (2) Pod bezalkoholnim pićima, u smislu stava (1) ovog člana, ne smatraju se: a) prirodne mineralne, gazirane i negazirane vode, izvorske domaće i uvozne vode i stonje vode; b) 100 % prirodni sokovi od voća i povrća i njihovih mješavina; c) sokovi od voća i povrća, te njihove mješavine, sa ili bez dodatka vode, sa ili bez dodatog šećera, sa ili bez konzervansa, sa ili bez CO₂, sa ili bez umjetnih boja, sa ili bez umjetnih aroma i drugih umjetnih dodataka, sa stvarnim i deklariranim udjelom 50% i više voća i/ili povrća u suhoj tvari; d) sirupi, prašci i pastile namijenjeni za pripremu bezalkoholnih pića razblaživanjem u vodi. **Član 8. (Alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija)** (1) Alkoholom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatraju sve vrste alkohola, nezavisno od sirovine iz koje se dobiva i postupka dobivanja. (2) Alkoholnim pićima se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatraju pića koja sadrže više od 2% alkohola. (3) Voćnom prirodnom rakijom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatra proizvod dobiven destilacijom prevrelog soka, masulja ili komine grožđa ili drugog voća na manje od 86% vol. alkohola, u kojem se ne smije osjetiti miris i okus drugačiji od onoga koji proističe od upotrijebljenih sirovina, kojem se ne smiju dodavati arome ni etilni alkohol poljoprivrednog porijekla, šećer i drugi ugljeni hidrati. **Član 9. (Pivo i vino)** (1) Pivom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka e) ovog zakona, smatra osvježavajuće pjenušavo piće dobiveno od vode, ječmenog slada, kvasca, nezaslađenih žitarica i hmelja, bez obzira na koncentraciju ekstrakta u sladu ili koncentraciju alkohola u pivu. (2) Vinom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačke e) ovog zakona, smatra vino od grožđa (uključujući pojačana vina), vermut i ostala vina grožđa aromatizirana biljem ili aromatskim tvarima. **Član 10. (Kafa)** Kafom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka f) ovog zakona, smatra: a) sirova kafa (sa ili bez kofeina); b) pržena kafa (sa ili bez kofeina), u zrnu ili mljevena; c) ljuške i opne pržene kafe; d) ostali proizvodi od kafe koji u sebi sadrže 50% i više kafe. Naplata akciza /trošarina vrši se kako slijedi: ***Član 16. (Iznosi i stope akcize)** Akciza se obračunava i plaća u apsolutnom iznosu po mjerne jedinici i/ili po proporcionalnoj stopi. Član 17. (Iznosi akcize za naftne derivate) Za naftne derivate akciza se plaća po litru, i to na: a) dizel-gorivo i ostala plinska ulja 0,30 KM; b) petrolej (kerozin) 0,30 KM; c) motorni benzin - bezolovni 0,35 KM; d) motorni benzin 0,40 KM; e) lož-ulje ekstra lako i lako specijalno (EL i LS) 0,30 KM. **Član 18. (Iznosi akcize za bezalkoholna pića, pivo i vina)** Za sljedeće akcizne proizvode akciza se plaća po litru, i to: a) bezalkoholna pića 0,10 KM; b) pivo 0,20 KM; c) vino 0,25 KM. **Član 19. (Iznosi akcize za alkohol i alkoholna pića i voćnu prirodnu rakiju)** Za alkohol, alkoholna pića i voćnu prirodnu rakiju akciza se plaća po litru apsolutnog alkohola, i to: a) alkohol 15,00 KM; b) alkoholna pića 15,00 KM; c) voćna prirodna rakija 8,00 KM. **Član 20. (Iznosi akcize za kafu)** Za kafu akciza se plaća prilikom uvoza po kilogramu, i to za: a) sirovu kafu 1,50 KM; b) prženu kafu (u zrnu ili mljevena) 3,00 KM; c) ljuške i opne pržene kafe i ostale proizvode od kafe 3,50 KM. **Član 21. (Iznosi akcize za duhanske prerađevine)** (1) Na cigarete akciza se plaća, i to: a) proporcionalna, po stopi od 42 % na osnovicu utvrđenu u skladu s Članom 15. stav (1) tačka b) ovog zakona i posebna akciza u iznosu od 7,50 KM na 1.000 cigareta, odnosno 0,15 KM za pakovanje cigareta od 20 komada; b) za pakovanja različita od navedenog u tački a) ovog stava, akciza se plaća srazmjerno broju komada u pakovanju. (2) Akciza na ostale duhanske proizvode plaća se po stopi od 42% na osnovicu utvrđenu u skladu s Članom 15. stav 1. tačka b) ovog zakona." Od prvog januara 2010. godine odlukom Upravnog odbora uprave za indirektno oporezivanje obačunava se akciza od 0,30 KM po pakli cigareta umjesto 0,15 KM, a od prvog januara 2011. iznosiće 0,45 KM u skladu sa evropskim direktivama.

CARINE

- predstavljaju vrstu fiskalnog prihoda, odnosno posebnu dažbinu koju država naplaćuje prilikom prelaska robe preko državne, odnosno carinske granice. Spadaju u posebne poreze i predstavljaju jedan od najznačajnijih instrumenata spoljnotrgovinske razmjene. Ciljevi zbog kojih se uvode carine mogu biti: fiskalni (da se prikupe odgovarajuća finansijska sredstva za državu), ekonomski (da štiti domaću privredu ili samo određenu granu od strane konkurencije, na primjer) i socijalni (snižanjem carina na određene proizvode koji su bitni za životni standard određenih socijalnih grupa, djeluje na pojeftinjenje, odnosno stimulaciju potrošnje).

BUDŽETSKI / PRORAČUNSKI KALENDAR

- postupak pripreme i donošenja budžeta i finansijskih planova. U Republici Srpskoj budžetski/proračunski kalendar regulisan je Zakonom o budžetskom sistemu, pa se tako kaže: „Član 18. Budžet se priprema i donosi prema budžetskom kalendaru; Član 19. Kalendar budžeta Republike je: 30. jun - Vlada usvaja Dokument, 1. jul - Ministarstvo dostavlja Dokument opštinama i gradovima, 1. jul - Ministarstvo izdaje budžetskim korisnicima uputstvo o načinu i elementima izrade nacrta budžeta za sljedeću fiskalnu godinu, 1. septembar - budžetski korisnici

Centar za zastupanje građanskih interesa

dostavljaju Ministarstvu budžetske zahtjeve za narednu fiskalnu godinu, 15. oktobar - Ministarstvo dostavlja Vladi nacrt budžeta Republike za narednu fiskalnu godinu, 5. novembar - Vlada usvaja nacrt budžeta Republike za narednu fiskalnu godinu i dostavlja ga Skupštini na usvajanje, 15. novembar - Skupština usvaja nacrt budžeta Republike za narednu fiskalnu godinu, 1. decembar - Vlada usvaja prijedlog budžeta Republike za narednu fiskalnu godinu i dostavlja ga, zajedno sa Dokumentom, Skupštini i 15. decembar - Skupština donosi budžet Republike za narednu fiskalnu godinu.“ Paralelno sa usvajanjem Odluke o usvajanju budžeta, Narodna skupština RS usvaja i Zakon o izvršenju budžeta Republike Srpske za narednu godinu kojim se propisuje način izvršenja budžeta. U Federaciji BiH budžetski/proračunski kalendar reguliše Zakon o budžetima FBiH čija dostupna verzija kaže: „Član 15. Ministarstvo finansija dužno je proslijediti uputstva budžetskim korisnicima, u pogledu pripreme zahtjeva za dodjelu sredstava iz budžeta, rokove za podnošenje zahtjeva za dodjelu sredstava i ograničenja u pogledu potrošnje, najkasnije do 1. jula tekuće godine za narednu godinu. Uputstvo će sadržavati osnovni sadržaj Dokumenta okvirnog budžeta i indikativnu gornju granicu rashoda za narednu fiskalnu godinu, izvedenu iz Dokumenta okvirnog budžeta za svakog budžetskog korisnika. Vlada će uredbom regulisati koji prihodi su vlastiti prihodi i način i rokove raspodjele. Uz procjene prihoda i zahtjeve za odobrenje rashoda budžetski korisnici podnose odgovarajuće analize ili obrazloženja. Kod kapitalnih projekata, u prvoj godini zahtjev mora sadržavati ukupni iznos izdataka projekta, fazni plan upravljanja projektom i procjenama troškova za svaku narednu godinu. Budžetski korisnici su dužni svoje zahtjeve iz stava 4. ovog člana dostaviti ministarstvu finansija do 1. augusta tekuće godine. Član 16. Ministarstvo finansija razmatra procjene prihoda i zahtjeve za odobrenje rashoda budžetskih korisnika i nakon konsultovanja i pregovaranja sa budžetskim korisnicima predlaže visinu sredstava za svakog budžetskog korisnika. Ministar finansija upućuje vladi nacrt budžeta za sljedeću fiskalnu godinu do 1. oktobra tekuće godine. Ako u toku razmatranja nacrta predloženog budžeta dođe do neslaganja između ministra finansija i ministara odgovornih za pojedine budžetske korisnike ili drugih rukovodioca organa uprave, ministar finansija obavezan je da izradi izvještaj za vladu, koja o tome donosi konačnu odluku. Član 18. Finansijski plan izvanbudžetskog fonda donosi nadležni organ utvrđen zakonom, odnosno aktom tog fonda na način predviđen tim propisima i pod uslovima određenim ovim zakonom. Kod izrade finansijskog plana izvanbudžetskog fonda primjenjuju se ekonomski parametri i smjernice iz člana 10. stava 2. ovog zakona. Prijedlog finansijskog plana izvanbudžetskog fonda mora sadržavati podatke iz člana 11. ovog zakona. Prijedlog finansijskog plana izvanbudžetskog fonda dostavlja nadležno federalno ministarstvo vladi do 20. septembra tekuće godine uz prethodnu saglasnost ministra finansija, koji je ovlašten predložiti njegove izmjene i dopune. Član 19. Nakon razmatranja od strane vlade, premijer podnosi prijedlog budžeta za sljedeću godinu Parlamentu, najkasnije do 1. novembra tekuće godine za sljedeću fiskalnu godinu. Uz prijedlog budžeta Federacije, zajedno se podnose Parlamentu finansijski planovi izvanbudžetskih fondova uz obrazloženje, te Dokument okvirnog budžeta kao osnovi informacija za izradu budžeta. Sve izmjene koje Parlament unese u predloženi budžet moraju biti u skladu sa utvrđenom gornjom granicom manjka. Prijedlozi o povećanju izdataka moraju sadržavati i mjere za povećanje prihoda ili za smanjenje ostalih izdataka za isti iznos. Parlament usvaja predloženi budžet do 31. decembra tekuće godine. Član 20. Budžeti kantona, gradova i općina i finansijski planovi njihovih izvanbudžetskih fondova objedinjuju se na nivou kantona i dostavljaju ministarstvu finansija u roku od 15 dana od dana njihovog donošenja, radi konsolidiranja.“ Na nivou države, budžetski/proračunski kalendar regulisan je Zakon o finansiranju institucija BiH (iz 2004, izmjene usvojene 2009): „Član 7 (1) Svi budžetski korisnici moraju za narednu godinu podnijeti svoje prijedloge zahtjeva za finansiranje Ministarstvu finansija i trezora najkasnije do 1. augusta tekuće godine; (4) Ministarstvo finansija i trezora će za narednu godinu podnijeti Nacrt budžeta Vijeću ministara najkasnije do 1. oktobra tekuće godine. Član 9 (1) Svaki regulatorni organ podnosi svoj budžet (u daljem tekstu: Budžet regulatornog organa) Ministarstvu finansija i trezora do 1. augusta tekuće godine za narednu fiskalnu godinu. Član 10 (1) Vijeće ministara obavezno je Predsjedništvu Bosne i Hercegovine podnijeti Nacrt budžeta za narednu godinu najkasnije do 15. oktobra tekuće godine. (2) U skladu s vlastitim poslovnikom, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine dužno je podnijeti za narednu godinu Prijedlog budžeta Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine do 1. novembra tekuće godine. (3) Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine razmatra Prijedlog budžeta koji podnosi Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, i u skladu s vlastitim poslovnikom usvaja Zakon o budžetu do 31. decembra tekuće godine u skladu s odobrenim budžetom za tu godinu.“ Izmjenama iz 2009. je regulisano da: „Član 6. Budžetske instrukcije za budžetske korisnike (1) Najkasnije do 1. jula tekuće godine, Ministarstvo finansija i trezora budžetskim korisnicima dostavlja budžetske instrukcije za sljedeću godinu...“ Brčko distrikt Zakonom o budžetu Brčko distrikta Bosne i Hercegovine reguliše: „Član 19 (Postupak donošenja budžeta) (1) Vlada odobrava nacrt budžeta. (2) Gradonačelnik dostavlja prijedlog budžeta Skupštini najkasnije do 1. Oktobra tekuće godine za sljedeću fiskalnu godinu. (3) Uz prijedlog budžeta, Skupštini se, kao informacija, dostavljaju i prijedlozi finansijskih planova vanbudžetskih fondova sa obrazloženjem. (4) Skupština usvaja budžet do 1. decembra tekuće godine za sljedeću fiskalnu godinu.“

DIJELJENJE POREZA

- podjela odgovornosti za prikupljanje i raspolaganje poreskim prihodima između centralne vlasti i nižih nivoa vlasti.

ADMINISTRATIVNA KLASIFIKACIJA

- Rashodi prikazani po pojedinim proračunskim/ budžetskim korisnicima (ministarstvima, agencijama i sl.) Na prihodnoj strani navode se svi zakonom propisani državni prihodi – kao što su svi pojedini porezi, naknade, takse, kazne, prihodi od kamata i prodaje državne imovine i slično. Na rashodnoj strani, koja također uglavnom proizlazi iz materijalnih zakona, koriste se dve klasifikacije. Prva je administrativna, odnosno po državnim institucijama kao nosiocima rashoda (skupština, ministarstva, agencije, sudovi, zdravstvo, prosvjeta, itd), a druga po ekonomskim funkcijama (plate i socijalna davanja za zaposlene, materijalni troškovi, investicije, otplata dugova, subvencije, budžetska rezerva itd). Obično se ove dvije klasifikacije kombinuju i dobija složena klasifikacija.

AKCIZE

- Spadaju u poreze na pojedinačna dobra i usluge. Oporezuje se potrošnja ili upotreba tačno određenih proizvoda. Osnovni cilj uvođenja akciza/trošarina je fiskalni karakter i oporezuju se proizvodi masovne potrošnje koji nemaju supstitute ili je njihova supstitucija (zamjena) teško izvodljiva (naftni derivati, alkohol, duvan, kafa, itd) Zakon o akcizama BiH kaže: *****Član 4. (Akcizni proizvodi)**** (1) Predmet oporezivanja je promet akciznih proizvoda koji su proizvedeni u Bosni i Hercegovini kada proizvođač prvi put njima prometuje i/ili uvoz akciznih proizvoda u Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: BiH). (2) Akciznim proizvodima, u smislu stava (1) ovog člana, smatraju se: a) naftni derivati; b) duhanske prerađevine; c) bezalkoholna pića; d) alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija; e) pivo i vino; f) kafa. ****Član 5. (Naftni derivati)**** Naftnim derivatima, u smislu Člana 4. stav (2) tačka a) ovog zakona, smatraju se: a) motorni benzini, uključujući i bezolovni, nezavisno od oktanske vrijednosti i komercijalnog naziva; b) dizel goriva i ostala plinska ulja; c) petrolej (kerozin); d) lož-ulje ekstra lako i lako specijalno (EL i LS). ****Član 6. (Duhanske prerađevine)**** (1) Duhanskim prerađevinama, u smislu Člana 4. stav (2) tačka b) ovog zakona, smatraju se cigarete i ostali duhanski proizvodi. (2) Cigaretama se smatraju: a) smotuljci duhana prikladni za pušenje, obavijeni omotačem koji nije od prirodnog duhana; b) proizvodi slični cigaretama koji se sastoje od smotuljaka duhana obavijenih jednostrukim i dvostrukim omotačem. Vanjski omotač izrađen je od materijala koji nije list prirodnog duhana i postavljen je u pravoj liniji uzdužno; c) duhanski štapići koji se jednostavnim neindustrijskim postupkom stavljaju u papirni omot za cigarete ili se umotavaju u papirne listiće; d) duhanski proizvodi stavljeni u promet pod nazivom cigarete. (3) Ostalim duhanskim proizvodima smatraju se: a) cigare i cigarilosi; b) duhan za lulu i duhan za pušenje; c) duhan za šmrkanje, žvakanje i drugi duhanski proizvodi; ****Član 7. (Bezalkoholna pića)**** (1) Bezalkoholnim pićima se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka c) ovog zakona, smatraju osvježavajuća bezalkoholna pića od voćnog soka, voćne baze, biljnih ekstrakata, žitarica i surutke, umjetna osvježavajuća bezalkoholna pića i niskoenergetska osvježavajuća bezalkoholna pića. (2) Pod bezalkoholnim pićima, u smislu stava (1) ovog člana, ne smatraju se: a) prirodne mineralne, gazirane i negazirane vode, izvorske domaće i uvozne vode i stone vode; b) 100 % prirodni sokovi od voća i povrća i njihovih mješavina; c) sokovi od voća i povrća, te njihove mješavine, sa ili bez dodatka vode, sa ili bez dodatog šećera, sa ili bez konzervansa, sa ili bez CO₂, sa ili bez umjetnih boja, sa ili bez umjetnih aroma i drugih umjetnih dodataka, sa stvarnim i deklariranim udjelom 50% i više voća i/ili povrća u suhoj tvari; d) sirupi, prašci i pastile namijenjeni za pripremu bezalkoholnih pića razblaživanjem u vodi. ****Član 8. (Alkohol, alkoholna pića i voćna prirodna rakija)**** (1) Alkoholom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatraju sve vrste alkohola, nezavisno od sirovine iz koje se dobiva i postupka dobivanja. (2) Alkoholnim pićima se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatraju pića koja sadrže više od 2% alkohola. (3) Voćnom prirodnom rakijom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka d) ovog zakona, smatra proizvod dobiven destilacijom prevrelog soka, masulja ili komine grožđa ili drugog voća na manje od 86% vol. alkohola, u kojem se ne smije osjetiti miris i okus drugačiji od onoga koji proističe od upotrijebljenih sirovina, kojem se ne smiju dodavati arome ni etilni alkohol poljoprivrednog porijekla, šećer i drugi ugljeni hidrati. ****Član 9. (Pivo i vino)**** (1) Pivom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka e) ovog

zakona, smatra osvježavajuće pjenušavo piće dobiveno od vode, ječmenog slada, kvasca, nezaslađenih žitarica i hmelja, bez obzira na koncentraciju ekstrakta u sladu ili koncentraciju alkohola u pivu. (2) Vinom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka e) ovog zakona, smatra vino od grožđa (uključujući pojačana vina), vermut i ostala vina grožđa aromatizirana biljem ili aromatskim tvarima. **Član 10. (Kafa)** Kafom se, u smislu Člana 4. stav (2) tačka f) ovog zakona, smatra: a) sirova kafa (sa ili bez kofeina); b) pržena kafa (sa ili bez kofeina), u zrnu ili mljevena; c) ljuske i opne pržene kafe; d) ostali proizvodi od kafe koji u sebi sadrže 50% i više kafe. Naplata akciza /trošarina vrši se kako slijedi: ***Član 16. (Iznosi i stope akcize)** Akciza se obračunava i plaća u apsolutnom iznosu po mjernoj jedinici i/ili po proporcionalnoj stopi. Član 17. (Iznosi akcize za naftne derivate) Za naftne derivate akciza se plaća po litru, i to na: a) dizel-gorivo i ostala plinska ulja 0,30 KM; b) petrolej (kerozin) 0,30 KM; c) motorni benzin - bezolovni 0,35 KM; d) motorni benzin 0,40 KM; e) lož-ulje ekstra lako i lako specijalno (EL i LS) 0,30 KM. **Član 18. (Iznosi akcize za bezalkoholna pića, pivo i vina)** Za sljedeće akcizne proizvode akciza se plaća po litru, i to: a) bezalkoholna pića 0,10 KM; b) pivo 0,20 KM; c) vino 0,25 KM. **Član 19. (Iznosi akcize za alkohol i alkoholna pića i voćnu prirodnu rakiju)** Za alkohol, alkoholna pića i voćnu prirodnu rakiju akciza se plaća po litru apsolutnog alkohola, i to: a) alkohol 15,00 KM; b) alkoholna pića 15,00 KM; c) voćna prirodna rakija 8,00 KM. **Član 20. (Iznosi akcize za kafu)** Za kafu akciza se plaća prilikom uvoza po kilogramu, i to za: a) sirovu kafu 1,50 KM; b) prženu kafu (u zrnu ili mljevena) 3,00 KM; c) ljuske i opne pržene kafe i ostale proizvode od kafe 3,50 KM. **Član 21. (Iznosi akcize za duhanske prerađevine)** (1) Na cigarete akciza se plaća, i to: a) proporcionalna, po stopi od 42 % na osnovicu utvrđenu u skladu s Članom 15. stav (1) tačka b) ovog zakona i posebna akciza u iznosu od 7,50 KM na 1.000 cigareta, odnosno 0,15 KM za pakovanje cigareta od 20 komada; b) za pakovanja različita od navedenog u tački a) ovog stava, akciza se plaća srazmjerno broju komada u pakovanju. (2) Akciza na ostale duhanske proizvode plaća se po stopi od 42% na osnovicu utvrđenu u skladu s Članom 15. stav 1. tačka b) ovog zakona." Od prvog januara 2010. godine odlukom Upravnog odbora uprave za indirektno oporezivanje obračunava se akciza od 0,30 KM po pakli cigareta umjesto 0,15 KM, a od prvog januara 2011. iznosiće 0,45 KM, u skladu sa evropskim direktivama.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)

- Tržišna vrijednost svih dobara i usluga proizvedenih u nekoj zemlji tokom kalendarske godine. Komponente BDP-a su lična potrošnja (potrošnja domaćinstava na robe i usluge, izuzev kupovine novog stambenog prostora), investicije (kupovina kapitalne opreme, zaliha i nekretnina, uključujući kupovinu novog stambenog prostora), državna potrošnja (državni izdaci za robe i usluge - potrošnja viših i nižih nivoa vlasti na robe i usluge) i neto izvoz (izvoz umanjen za uvoz, pa ako je uvoz veći od izvoza, ova vrijednost ima predznak minus). Razlikuje se nominalni BDP, koji je vrijednost proizvedenih roba i usluga izražena u tekućim cijenama) i realni BDP, što je vrijednost proizvedenih roba i usluga izražena u stalnim cijenama. Realni BDP je, kao što sam naziv kaže, realniji pokazatelj jer se obračunava inflacija određenog perioda. Upravo deflator BDP-a je pokazatelj nivoa cijena jer je izveden kao omjer nominalnog i realnog BDP-a pomnožen sa sto. Rast bruto domaćeg proizvoda ne znači automatski i da ćemo se za toliko razviti. Sve je stvar u šta će to povećanje otići. Ako će rast bruto domaćeg proizvoda, ta nova vrijednost, biti usmjerena na nove tehnologije, na istraživanje i razvoj, obrazovanje, stvaranje boljeg poslovnog okruženja, bolji servis građanima, unaprijeđenje zdravstva i slično, onda možemo govoriti o pozitivnim efektima rasta bruto domaćeg proizvoda. Ali, ako se usmjeri na povećanje javne potrošnje, odnosno puko povećanje plata ili umnožavanje neproduktivne administracije, onda je to novi teret za privredu i poreske obveznike, jer se takva obaveza stvara dugoročno. U ekonomiji da bi se održala ravnoteža rast naknada za rad mora biti u istom omjeru kao što je rast produktivnosti. Ako smo produktivniji, imamo više i samim tim možemo više i da trošimo. Ako plate rastu više nego što je rasla produktivnost, onda to znači da se mora zahvatiti iz nekih drugih stvari, najčešće na uštrb već postojeće imovine ili zaduživanjem. Taj dug se mora vraćati kad tad, ali je teret, onda, dvostruk – em dug, em obaveza da se isplaćuju plate čiji rast nema opravdanja u rastu produktivnosti.

DEFICIT

- višak rashoda nad prihodima u nekom razdoblju.

RAČUN FINANSIRANJA

- dio proračuna/budžeta u kojem se prikazuje način finansiranja proračunskih/budžetskih manjkova (deficita) te korištenja proračunskih/budžetskih viškova (suficita).

RIZNICA(DRŽAVNA RIZNICA)/ TREZOR (DRŽAVN

- sistem proračunskog/budžetskog i finansijskog upravljanja državnim prihodima, rashodima i državnim dugovima. Obuhvata planiranje, izvršavanje, te nadzor i korištenje sredstava državnog proračuna/budžeta. U javnim finansijama, trezor predstavlja organizacionu jedinicu u sastavu ministarstva finansija, odnosno lokalnog organa nadležnog za finansije. Svaki trezor ima svoj konsolidovani račun na kojem svi korisnici sredstava odgovarajućeg budžeta drže svoja sredstva dobijena iz budžeta ili ostvarena kao „sopstveni prihod“. Funkcionisanje je regulisano državnim zakonom, entitetskim zakonima i zakonu Brčko distrikta (vidjeti zakone o trezoru), dok je za niži nivo vlasti ova oblast regulisana zakonima o trezorskom poslovanju. Naime, nemaju sve opštine i van budžetske institucije poslovanje preko trezora, pa je u oba entiteta u procesu uvođene trezorskog poslovanja za sve nivoe vlasti i vanbudžetske fondove.

PRORAČUNSKA/BUDŽETSKA POZICIJA

- naziv pojedinih proračunskih/budžetskih prihoda i primitaka te rashoda koji se dalje klasifikuju na grupe i podgrupe računa; v. funkcionalna klasifikacija i organizaciona klasifikacija.

SPECIJALNA PRAVA VUČENJA

- (skraćeno SPV, engleski .Special Drawing Rights - SDRs) imaju ulogu novca Međunarodnog monetarnog fonda, fiktivno ili umjetno kreiranog, zapravo svjetskog novca kao sredstva plaćanja u međunarodnim finansijskim transakcijama (uz američki dolar i zlato), pa se zato i zove papirno zlato. Svrha uvođenja SPV-a je povećanje finansijskog potencijala Fonda. Naime, zbog povećanog obima svjetske trgovine, izražene nelikvidnosti većeg broja zemalja i nedostatka zlata u monetarnim rezervama prijetila je opasnost zastoja u razvoju međunarodnih robnih i finansijskih transakcija. Zato su u Fondu 28. jula 1969. godine kreirana Specijalna prava vučenja po uzoru na Keynesov obračunski novac bancor. Pravilima Fonda su utvrđena prava vučenja svake zemlje članice, odnosno visina kvote do koje se svaka zemlja može koristiti tim pravom. Fond emituje novac (SPV) i raspoređuje ga zemljama članicama, odnosno utvrđuje prava vučenja svake pojedine zemlje, a zbir svih prava jednak je cjelokupnoj emisiji prava, tj. fiktivnog novca. Zemlja koja želi da iskoristi pravo vučenja, čini to automatski i bez posebnog postupka odobranja. Obraća se Fondu koji joj u zamjenu za njezina prava vučenja odobrava traženu valutu druge suficitarne zemlje. Omjer pojedinih valuta u SP-u se određuje prema relativnoj važnosti te valute u međunarodnoj trgovini i finansijama. Taj omjer određuje MMF svakih pet godina. Odnos valuta u prošlosti su: • 1981–1985: USD 42%, DEM 19%, JPY 13%, GBP 13%, FRF 13% • 1986–1990: USD 42%, DEM 19%, JPY 15%, GBP 12%, FRF 12% • 1991–1995: USD 40%, DEM 21%, JPY 17%, GBP 11%, FRF 11% • 1996–2000: USD 39%, DEM 21%, JPY 18%, GBP 11%, FRF 11% • 2001–2005: USD 45%, EUR 29%, JPY 15%, GBP 11% • 2006–2010: USD 44%, EUR 34%, JPY 11%, GBP 11%

SKUPINA/GRUPA RAČUNA

- oznaka (broj) pojedine proračunske/budžetske pozicije (stavke) koja služi za evidentiranje i praćenje nivoa prikupljenih prihoda i korištenih rashoda.

SVJETSKA BANKA (WORLD BANK)

- predstavlja skupinu pet međunarodnih organizacija: Međunarodna banka za obnovu i razvoj (International Bank for Reconstruction and Development), Međunarodno udruženje za razvoj (International Development Association - IDA), Međunarodna finansijska korporacija (International Finance Corporation – IFC, Multilateralna investicijsko garancijska agencija (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA), Međunarodni centar za rješavanje investicionih sporova (International Centre for Settlement of Investment Disputes - ICSID), u čijoj odgovornosti je pružanje finansijske pomoći zemljama u svrhu ekonomskog razvoja i smanjenja siromaštva, te ohrabrenja međunarodnih investicija. Grupa i njoj pridruženi entiteti imaju sjedište u Washingtonu. Zajedno s Međunarodnim Monetarnim Fondom, organizacije Svjetske banke se nekad nazivaju institucijama Bretton Woodsa, prema Bretton Woodsu gdje je Monetarna i finansijska konferencija Ujedinjenih naroda (1.7. - 22.7. 1944.) dovela do njihovog stvaranja. Banka je formalno osnovana 27.12. 1945. nakon međunarodne ratifikacije sporazuma iz Bretton Woodsa. Djelovanje je otpočela 25.6. 1946., a 9.5. 1947. je odobren prvi zajam (250 miliona US\$ Francuskoj za poratnu obnovu, u realnom iznosu najveći zajam ikad izdan od banke). Međunarodna finansijska korporacija (IFC) je osnovana 20.7. 1956, IDA 24.9. 1960., ICSID 14.10. 1966. a MIGA 12.4. 1988. Iako se vlade siromašnih država često oslanjaju na nju kao izvor finansijske pomoći za razvoj, Banka i njene podružnice bile su često kritikovane zbog podrivanja nacionalnog suvereniteta zemalja primaoca pomoći kroz politiku Banke koja promovise ekonomski liberalizam i garancije za međunarodne investicije. Aktivnosti Svjetske banke su trenutno usredotočene na ekonomski manje razvijene zemlje u poljima kao što su obrazovanje, poljoprivreda i industrija. Pruža zajmove po povoljnim stopama zemljama koje imaju poteškoće. Zauzvrat se od njih traži da preduzmu političke mjere kojima se, na primjer, suzbija korupcija i promovise demokratija. Djelovanje Banke je predmet dugotrajne i oštre kritike od strane raznih nevladinih organizacija i akademika, a u nekim slučajevima i internih studija Banke. Optužuju je da predstavlja oruđe SAD i drugih zapadnih država kojima one nameću ekonomske politike u zapadnom interesu. Kritičari tvrde da politika reforme u smjeru slobodnog tržišta - za koju se Banka zalaže - u praksi često dovodi do štetnih posljedica ako se provodi loše, prebrzo, pogrešnim redoslijedom i u slabim, nekompetitivnim privredama.

SIVA EKONOMIJA

- Pod pojmom sive ekonomije u najširem smislu podrazumijeva se svaka protivzakonita privredna aktivnost usmjerena ka sticanju koristi za sebe i svoj račun, a na štetu drugih pojedinaca, privrednih subjekata ili države. Siva ekonomija je aktivnost koja putem nepoštovanja pravnih normi i poslovanja van legalnih tokova ima za cilj izbjegavanje plaćanja propisanih fiskalnih i drugih obaveza prema državi. U različitim zemljama upotrebljavaju se različiti nazivi za sivu ekonomiju, kao što su i različite (a opet i slične) faze njenog ispoljavanja. Pojavom sive ekonomije i njenim razvojem državi izmiču značajni izvori budžetskih prihoda. Zbog toga siva ekonomija ne samo da ugrožava redovan priliv budžetskih sredstava, već i ozbiljno ugrožava proizvodnju i regularni promet roba i usluga. Nelojalno konkurišući čitavoj registrovanoj (legalnoj) privredi, ona umanjuje i efikasnost ekonomske politike na nivou države. Do izvjesne mjere djelovanje sive ekonomije može imati i neke pozitivne efekte (dinamiziranje privrednih aktivnosti, poboljšavanje ili održavanje dostignutog nivoa životnog standarda stanovništva, povećanje ukupne tražnje), ali negativni efekti su daleko brojniji. Njeno značajnije širenje u pojedinim segmentima ukazuje na slaba mjesta privrednog sistema, a veliki obim je znak bitnih poremećaja u razvoju privrede, gdje vitalne funkcije regularne privrede preuzima neformalni sektor. Smatra se da je osnovni razlog za pojavu i širenje sive ekonomije utaja u plaćanju javnih prihoda, odnosno izbjegavanje ili kršenje propisa koji regulišu privredne transakcije. Često se dešava da namjerno izbjegavanje plaćanja jednih obaveza prouzrokuje nenamjerno izbjegavanje drugih. Na primjer, neprijavlivanje radnika zbog izbjegavanja plaćanja poreza ima za posljedicu izbjegavanje plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje. Uopšteno posmatrano, glavni uzroci i uslovi za pojavu sive ekonomije mogu se klasifikovati u tri grupe faktora: ekonomske (finansijski problemi, visoki poreski nameti, vjerovatnoća otkrivanja, strogost sankcija, očekivani profit), psihološke (neslaganje sa ciljevima i sredstvima ekonomske politike, stav prema riziku) i faktore oportuniteta (iskustvo u utaji, obrazovanje značajno za nalaženje posla i njegovo uspješno obavljanje izvan zakonske regulative). U BiH su registrovani vrlo različiti oblici sive ekonomije. Najrašireniji i socijalno ekonomski najznačajniji oblici sive ekonomije, koje su registrovali različiti kontrolni organi, ali koje su potvrdili i neposredni učesnici djelatnosti u svojoj zoni su : a) Oblast prometa robe i usluga 1. nelegalan uvoz robe i usluga, 2. stavljanje u promet

Centar za zastupanje građanskih interesa

neevidentirane domaće i inostrane robe, 3. stavljanje u promet robe čija je evidentirana nabavna cijena višestruko manja od proizvođačke i tržišne cijene, 4. stavljanje u promet robe bez dokazanog porijekla, 5. stavljanje u promet robe bez dokaza o plaćenju carini, akcizi ili porezu, 6. višestruka dokumentacija za istu robu na različitim mjestima i u različitim fazama prometa; 7. fiktivni tranzit robe kroz BiH; 8. prodaja robe na teritoriji jednog entiteta za koju su akciza, carina i PDV plaćeni na teritoriji drugog entiteta; 9. neažurno i nepotpuno vođenje poslovnih knjiga i netačno izvještavanje o ostvarenom prometu, 10. neovlašćeno obavljanje prometa robe i usluga (neregistrovani promet), 11. komisiona prodaja robe bez odgovarajuće evidencije, 12. promet robe preko neovlašćenih institucija, najčešće bez plaćanja poreza (npr. sindikati u preduzećima), 13. prodaja robe bez dokazanog kvaliteta i ispravnosti, 14. neizvršavanje obaveza iz ugovora o prometu, 15. budžetsko neregistrovanje prihoda državnih institucija, 16. prirodni oblici razmjene bez registrovanja kupoprodajnih transakcija, 17. izbjegavanje plaćanja obaveza putem fiktivnih ugovora i fiktivnih isporuka roba nepostojećim firmama u Federaciju BiH, 18. prikrivanje dobiti putem transfernih cijena, 19. nabavka robe po nižim carinskim i poreskim tarifama, a stavljanje u promet po cijeni robe za koju su propisane više tarife, 20. promet roba široke potrošnje industrijskog porijekla u prodavnicama registrovanim kao "kućna radinost". b) Oblast platnog prometa 1. stvaranje nelegalnog tržišta novca van poslovnih računa učesnika platnog prometa (novac od dnevnog pazara, prometa robe na crno ...), 2. međusobno plaćanje obaveza u "kešu" bez dokumentacije predviđene zakonima, 3. uplata na vlastiti račun po "ovlaštenju" firme kojoj je "izvršena" fiktivna isporuka robe, 4. isplata plata u gotovini koja ne potiče sa računa, 5. uslovljavanje prodaje robe gotovinskim plaćanjem unaprijed, 6. prodaja za gotovinu bez evidentiranja i plaćanja poreza, 7. nekontrolisana i neregistrovana plaćanja u stranom novcu u zemlji i preko granice od strane domaćih lica, 8. povlačenje gotovog novca iz platnog prometa i obavljanje gotovinskih plaćanja na sivom tržištu. c) Oblast kreditno-monetarnog sistema i bankarskog poslovanja 1. neregistrovano unošenje i iznošenje inostranog novca, 2. formiranje sivog tržišta deviza, 3. davanje kredita uz skrivenu cijenu (posebne naknade, garancije...), 4. kreditiranje mimo bankarskog sistema (zelenašenje). d) Tržište rada i radni odnosi 1. zapošljavanje radnika "na crno", 2. izbjegavanje penzionisanja radnika koji su ispunili zakonske uslove, 3. fiktivno vođenje većeg broja zaposlenih zbog povlačenja većih prinadležnosti iz fondova i budžeta, 4. fiktivno vođenje velikog broja sezonskih radnika zbog izbjegavanja plaćanja obaveza "mimo sezone", 5. postojanje dvojnog sistema plata: niže plate u knjigama zbog izbjegavanja plaćanja obaveza i isplata neevidentiranog dijela plate u gotovini, 6. korupcija u institucijama za evidentiranje prijave o zapošljavanju radnika: prijava predana ali "zbog zauzetosti" nije provedena. e) Oblast građevinarstva, stambeno-komunalna djelatnost i promet nekretnina 1. bespravna gradnja, 2. prisvajanje zajedničkih prostorija u stambenim zgradama i njihova dogradnja za vlastite potrebe mimo zakonskih propisa, 3. špekulacije prilikom prometa nekretnina (prikrivanje kapitalne dobiti), 4. izdavanje stambenog i poslovnog prostora bez prijavljivanja prihoda, 5. prisvajanje napuštene imovine lica koja su u izbjeglištvu zbog rata, 6. prisvajanje imovine preduzeća iz drugih bivših jugoslovenskih republika poslije raspada SFRJ. f) Ostalo 1. različiti oblici sponzorisavanja sportskih društava, političkih stranaka, vjerskih zajednica i slično od strane poreskih obveznika koji nisu predviđeni propisima, 2. neodgovarajuće deklarisanje prihoda, odnosno podvođenje pod niži porez, 3. fiktivno iskazivanje većih troškova s ciljem izbjegavanja plaćanja poreza na dobit, 4. nepotpuno i nerealno obuhvatanje prihoda od poljoprivrede, 5. korišćenje državnih sredstava u privatnom privređivanju i potrošnji (oprema, materijal, automobili, telefon, telefaks...), 6. korišćenje radnog vremena u preduzećima i institucijama za vlastito privređivanje, 7. nekontrolisana sječa državnih šuma, 8. neregistrovano širenje i promjena djelatnosti preduzeća, 9. samoinicijativna naplata cijene usluga javnih institucija za koje je država predvidjela da su besplatne, 10. niska osnovica paušalnog oporezivanja, 11. aktivnosti u tzv. „crnoj ekonomiji“ (prostitucija, trgovina oružjem, trgovina drogom, trgovina ljudima...). Primjenom određenih metoda procjene, dobijeno je da je u 2008. godini, na primjer, ukupna siva ekonomija u BiH iznosila 26,52% statistički verifikovanog bruto društvenog proizvoda ili 6,56 milijardi konvertibilnih maraka. Statističke institucije BiH utvrdile su ukupni bruto domaći proizvod u iznosu od 24,716,589 hiljada maraka. U ovaj iznos uključeno je 1,128,851 hiljada maraka inputirane rente ili 4,57% i 1,342,030 hiljada maraka neosmatrane ekonomije (NOE) ili 5,43%, odnosno 6,46% od ukupne bruto dodate vrijednosti. Primjenjeni metod procjene obuhvata ova dva iznosa. Dakle, ukupno neverifikovana siva ekonomija iznosi 4,084,439 hiljada maraka (4 milijarde maraka) ili 16,53% iskazanog bruto društvenog proizvoda

REBALANS

- izmjena proračunskih/budžetskih iznosa, odnosno njihovo smanjenje ili povećanje u odnosu prema izvorno planiranom proračunu/budžetu. Obavlja se tokom fiskalne godine.

PRORAČUNSKA/BUDŽETSKA STAVKA

- v. proračunska/budžetska pozicija.

SUFICIT

- višak prihoda nad rashodima u nekom razdoblju.

FISKALNI FEDERALIZAM

- označava fiskalne odnose središnje/centralne vlasti i nižih nivoa vlasti, odnosno finansijske aspekte prijenosa vlasti s državnog nivoa na regionalni i lokalni nivo. Fiskalni federalizam obuhvata dva povezna područja. Prvo je raspodjela nadležnosti u odlučivanju o javnim rashodima i javnim prihodima među različitim nivoima vlasti (državnim, regionalnim i lokalnim). Drugo je područje stepen slobode odlučivanja regionalnih i lokalnih vlasti u razrezivanju lokalnih poreza te u određivanju pojedinih rashoda (u agregatnomu i detaljnom smislu). Nivo tih nadležnosti zavisi o stvarnom stepenu decentralizacije neke države kako u političkom, tako i u administrativnom smislu. Koliko ovlaštenja imaju lokalne vlasti zavisi od: • raspona javnih usluga koje finansiraju; • dostatnost prihoda za finansiranje javnih usluga; • razmjera ovlaštenja koje lokalne vlasti imaju u alokaciji proračunskih/budžetskih sredstava; • razmjera ovlaštenja u određivanju poreskih stopa lokalnih poreza i korisničkih naknada.

ESCROW RAČUN

- posebni račun od privatizacije i sukcesije.

DRŽAVNI URED/KANCELARIJA/SLUŽBA ZA REVIZIJU

- samostalna, nezavisna institucija koja obavlja revizije državnog proračuna/budžeta, proračuna/budžeta lokalnih jedinica, izvanproračunskih/vanbudžetskih fondova, državnih i javnih preduzeća te preduzeća koja se djelimično ili u cijelosti finansiraju iz proračuna/budžeta. Državni ured/služba za reviziju ocjenjuje usklađenost trošenja proračunskih/budžetskih sredstava s planiranim i odobrenim iznosima sredstava proračuna/budžeta.

EVROPSKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ

- je osnovana 1992. kako bi podstakla tranzicije zemalja Srednje i Istočne Europe prema tržišnom privređivanju. Svojim djelatnostima treba da doprinosi ekonomskom napretku i obnovi podstičući privatne i preduzetničke inicijative. Banka pomaže zemljama članicama primaocima koje provode programe privatizacije, demonopolizacije i decentralizacije. Pomoć Banke ostvaruje se na više načina, a naročito direktnim ulaganjima u privatna ili državna preduzeća i banke ili sufinansiranjem ulaganja u preduzeća. Pored toga, Banka prikuplja domaći i strani kapital i iskusni menadžment radi ulaganja u određena, prema ocjeni Banke, konkurentna preduzeća. Banka, takođe, osigurava tehničku pomoć za pripremu, finansiranje i provođenje određenih investicionih projekata ili projekata razvoja tržišta kapitala, odnosno drugih strukturnih ili sektorskih promjena koje zahtijeva prijelaz u tržišno privređivanje. Članice Banke su evropske i neevropske države članice MMF-a, Evropske zajednice i Evropske investicione banke. Osnovni odobreni kapital Banke je deset hiljada miliona eua (European Currency Unit – korpa

valuta zemalja članica Evropske zajednice korištena za obračun u Evropskoj zajednici prije uvođenja eura). Osim tih sredstava, Banka obavlja svoje djelatnosti iz sredstava pokupljenih pozajmljivanjem, po osnovi otplate zajmova ili garancije i dobiti, odnosno prihoda koji proiziđu iz ulaganja kapitala u preduzeća. Uz kamatu, Banka naplaćuje proviziju na odobrene zajmove i garancije. Banka obavlja svoje djelatnosti ulaganja i pozajmljivanja i drugo samo u zemljama Srednje i Istočne Europe koje odlučno idu u prijelaz prema tržišnom privređivanju. Banka je organizovana kao dioničko društvo. Dioničari banke su države. Organi su Odbor guvernera, Odbor direktora i predsjednik uz jednog ili više potpredsjednika. Svaka država članica imenuje jednoga guvernera i njegova zamjenika u Odbor guvernera. Odbor guvernera odlučuje o primanju novih članova Banke, povećanju i smanjenju odobrenog osnovnog kapitala, suspenziji članstva, sklapanju sporazuma o kooperaciji s drugim međunarodnim organizacijama, izboru direktora i predsjednika Banke, odobrava opšti bilans i izvještaj o dobiti i gubicima, dopunama Sporazuma o osnivanju i dr. Sve ostale odluke o upravljanju glavnim operacijama Banke, kao što su utvrđivanje politike i donošenje odluka o zajmovima, garancijama, ulaganjima kapitala, pozajmljivanju, tehničkoj pomoći i drugo, donosi Odbor direktora. Odbor direktora sastoji se od 23 člana, prema rasporedu s obzirom na zemlje iz koje dolaze, a koji je posebno uređen u Sporazumu o osnivanju.

FINANSIJSKI PLAN

- instrument finansiranja organizacija obaveznog socijalnog osiguranja, v. Izvanproračunske/vanbudžetske institucije

EVROPSKA INVESTICIONA BANKA

- je bankarska ustanova koju je 1957. godine osnovalo šest zemalja EEZ da bi pridonosila razvoju na zajedničkom tržištu pomoću sredstava s tržišta i vlastitih sredstava i to odobravanjem kredita i garancija na neprofitnoj osnovi. Finansiranje je predviđeno za projekte na razvoju nerazvijenih područja zemalja Zajednice, za projekte modernizacije ili prestrukturisanja preduzeća ili nove aktivnosti za koje pojedine članice nemaju dovoljno vlastitih sredstava, kao i sudjelovanje u finansiranju onih projekata koji su izvan EEZ, ali je njihova realizacija od interesa za Zajednicu. Danas okuplja 27 članica Evropske unije i svoje je poslovanje proširila znatno izvan granica ove integracije. Osim navedenog finansiranja projekata, finansira modernizaciju i pretvaranje privrednih struktura, kao i projekte u većem broju zemalja u razvoju. Sudjeluje kao sufinansijer važnih razvojnih projekata, a odobrava garancije drugim finansijskim organizacijama i bankama. Svojim zajmovima kreditira samo dio vrijednosti projekata, pa time podstiče formiranje alternativnih izvora finansiranja. Kredite odobrava u većem broju konvertibilnih valuta, back to back aranžmanima u tzv. jednovalutne zajmove. Zajmovi dospijevaju u rasponu 5–20 godina, a najveći udio pripada zajmovima s dospelom 5–10 godina. Svoj kreditni kapital formira na osnovu odgovarajućih uplata članica i mobilizacijom na tržištu kapitala. Posluje na neprofitnoj osnovi, što označava vezivanje kamata na kredit za troškove mobilizacije resursa. U pogledu objektivizacije i selekcije investicionih projekata uživa visok stepen nezavisnosti. Član je Grupacije Svjetske banke.

DRŽAVNI SEKTOR

- Državni sektor je dio javnog sektora, a obuhvata sve državne jedinice čija je primarna uloga izvršavanje državnih funkcija (izvršne, zakonodavne i sudske). On obuhvata sve nacionalne i subnacionalne državne jedinice, uključivši i izvanproračunske /vanbudžetske fondove, kao i neprofitne institucije koje pružaju netržišne usluge, a koje država finansira i kontroliše. Prema terminologiji MMF-a kojom se definišu pojmovi državnih finansija (Government Finance Statistics Manual), državni sektor se naziva sektorom opšte države. Pojam državni sektor ili država kolokvijalno se mnogo češće upotrebljava za označavanje pojma koji se stručno naziva opštom državom. Državne funkcije podrazumijevaju provođenje javne politike pružanjem netržišnih usluga i preraspodjelom dohotka i imovine, što se ponajprije finansira porezima i drugim obaveznim davanjima koje plaća nedržavni sektor. Sve državne funkcije fiskalnog su karaktera. No neke fiskalne aktivnosti provode agencije izvan sektora opšte države, čija je primarna aktivnost monetarnog odnosno komercijalnog tipa. Te se aktivnosti označavaju kao kvazifiskalne kako bi se naglasilo da primarna aktivnost tih agencija nema fiskalna obilježja. Radi zadovoljavanja fiskalne transparentnosti, važno je prikazati sve fiskalne aktivnosti, bez obzira na to gdje se obavljaju. Zato je važno razlikovati opštu državu od središnje/centralne banke, javnih finansijskih institucija i nefinansijskih javnih preduzeća. Te agencije se katkad bave fiskalnim aktivnostima koje nisu dio njihove primarne funkcije pa se zato i nazivaju kvazifiskalnim. Odnos opštee države i ostatka javnog sektora (tj. središnje/centralne banke, javnih finansijskih institucija i nefinansijskih javnih

poduzeća) treba jasno razgraničiti. • Odnos opšte države sa središnjom/centralnom bankom. Osnovna funkcija središnje/centralne banke je ostvarivanje monetarnih ciljeva. Sve više jačaju tendencije prema kojima se središnjoj/centralnoj banci daje sve više autonomnosti. U mnogim zemljama zakonom je naglašena nezavisnost središnje/centralne banke te se zabranjuje da ona direktno finansira fiskalni deficit. No u nekim zemljama središnja/centralna banka obavlja određene kvazifiskalne funkcije kao što su subvencionisano kreditiranje, direktni krediti ili višestruki kursevi/tečajevi. Tim se operacijama država koristi u zamjenu za izravne fiskalne aktivnosti, pa ih svakako treba uključiti u razmatranje ukupnoga fiskalnog položaja zemlje. • Opšta država i javne finansijske institucije. Iako je privatizacija banaka u svim zemljama poprimila široke razmjere, javne finansijske institucije, na primjer državne banke, još postoje u mnogim zemljama u razvoju. Javne finansijske institucije često se osnivaju kako bi se osigurale određene kvazifiskalne usluge. Tako obično državne razvojne banke kreditiraju odabrane sektore ili preduzeća po nekomercijalnim uslovima (na primjer, po nižim kamatnim stopama od tržišnih). Sa stanovišta transparentnosti, važno je da se u godišnjim finansijskim izvještajima javnih finansijskih institucija jasno navode njihove nekomercijalne aktivnosti. • Opšta država i nefinansijska javna poduzeća. U mnogim zemljama nefinansijska javna preduzeća pružaju usluge na nekomercijalnoj osnovi, obično u obliku nižih cijena od onih potrebnih za pokrivanje troškova (na primjer, naplaćivanje struje po cijeni nižoj od tržišne za seoska domaćinstva). U nekim zemljama ta preduzeća, prema zahtjevu države, pružaju i određene socijalne usluge. Te nekomercijalne aktivnosti se mogu finansirati unakrsnim subvencionisanjem između raznih grupa potrošača (neki potrošači plaćaju višu, a neki nižu cijenu za istu uslugu), ili se gubitak nefinansijskih javnih poduzeća pokriva iz proračun/budžeta. Takve aktivnosti narušavaju transparentnost u odnosu nefinansijskih javnih preduzeća i opšte države te se trebaju uzeti u obzir pri razmatranju fiskalne pozicije zemlje. • Opšta država na razne načine utiče na privatni sektor. Uticaj države na privatni sektor, na primjer, ogleda se putem regulacije nebankarskoga privatnog sektora, intervencijama u bankarski sektor ili direktnim investiranjem u osnovni kapital privatnih poduzeća ili komercijalnih banaka. Državni uticaj na ostatak privrede, tj. na privatni sektor, mora se ostvarivati na transparentan način zasnovan na jasnim pravilima i procedurama koje se primjenjuju na nediskriminatorskoj osnovi.

DOKUMENT OKVIRNOG BUDŽETA (DOB) - DOKUME

- sadrži srednjoročni okvir rashoda uključujući početne gornje granice rashoda za narednu budžetsku godinu i preliminarne procjene za sljedeće dvije godine. DOB / DOP predstavlja vezu između ukupne ekonomske i fiskalne strategije (uključujući ukupne ciljne fiskalne bilanse), s jedne strane, i prioritarnih politika i potreba iskazanih od strane budžetskih korisnika, s druge strane. Dokumenti okvirnog budžeta se pripremaju na nivou Institucija BiH, entitetskih vlada, kantonalnih vlada i Vlade Brčko distrikta. Svi DOB-ovi /DOP-ovi se zasnivaju na pretpostavkama i projekcijama pripremljenim od strane Direkcije za ekonomsko planiranje BiH (DEP) i Odjeljenja za makroekonomske analize pri Upravnom odboru Uprave za indirektno oporezivanje BiH (OMA). Ove projekcije treba da budu odobrene od strane Fiskalnog vijeća BiH u sklopu dokumenta "Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika u BiH". Nacr DOB-a odražava preporuke ministarstava finansija (dok konačni, usvojeni DOB / DOP odražava konačne odluke vlada) u smislu preporuka za gornje granice rashoda, a u kontekstu sveukupnih fiskalnih ograničenja koja utvrđuje Fiskalno vijeće i strateških ciljeva politika vlada. Dokumenti okvirnog budžeta treba da se rade po trogodišnjoj «prenosnoj» (eng. rolling) metodologiji, prema kojoj procjena za prvu narednu godinu iz postojećeg DOB-a / DOP-a predstavlja početnu točku za pripremu budžeta za narednu godinu. Procjene prve godine oslikavaju tekuće troškove postojećih politika, programa i usluga, izražene u trenutnim cijenama (tj. cijenama u toj budžetskoj godini). Drugim riječima, procjene pretpostavljaju da neće biti promjena u makroekonomskom okruženju u kojem se planira budžet. Ova početna procjena se zatim ažurira kako bi oslikala makroekonomska prilagođavanja (npr. prilagođavanja za plate, inflaciju i demografske promjene) i nove odluke u smislu politika (tj. nove prijedloge visokoprioritetne potrošnje i opcije uštede). Korištenje ovog pristupa poboljšava efikasnost i kvalitet srednjoročnog budžetskog planiranja, te pruža viši nivo sigurnosti budžetskim korisnicima u vezi sa nivoom finansiranja u narednim godinama. U svakom slučaju, tako se poboljšava i transparentnost budžetskog procesa (jasno se pokazuje kako je utvrđeno svako izdvajanje iz budžeta u odnosu na procjenu iz prethodne godine).

DOPRINOSI

- vrsta javnih prihoda kod kojih je pružena usluga srazmjerna plaćenom doprinosu (usluga srazmjerna uplatama). U BiH se ubiru iz plate i na platu (tj. na teret zaposlenih i na teret poslodavca). To su prihodi izvanproračunskih/

vanbudžetskih fondova zdravstvenog i mirovinskog/penzionog osiguranja. Služe za finansiranje državnih usluga koje imaju socijalnu komponentu. U bh. zakonodavstvu oblast obaveznih doprinosa i njihova uplata je koncipirana i konstituirana u skladu sa ustavnim uređenjem države Bosne i Hercegovine, te je isključivo u nadležnosti entiteta. Za finansiranje obaveznog penzijskog i invalidskog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezaposlenosti, donošenjem Zakona o doprinosima u FBiH i RS ustanovljen je sistem osnovnih, a obaveznih instrumenata. Ovim Zakonom koji je u naravi entitetski, predviđeni su instrumenti koji sadrže vrstu doprinosa, obveznike doprinosa i osnovicu doprinosa, dok je definisanje kategorije osiguranika regulisano u Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju, Zakonu o zdravstvenom osiguranju i Zakonu o zapošljavanju.

DOTACIJE/GRANTOVI

- utvrđeni iznos sredstava koje država dodjeljuje lokalnim jedinicama (kantonima/županijama, opštinama i gradovima) na temelju izmjerene fiskalne nejednakosti. Pravo ostvaruju samo one lokalne jedinice koje imaju ispodprosječan fiskalni kapacitet, odnosno koje vlastitim prihodima ne mogu pokriti potrebnu proračunsku/budžetsku potrošnju.

KAPITALNI IZDACI, KAPITALNA POTROŠNJA

- izdaci za nabavku zemljišta, nematerijalne imovine, zaliha, nefinansijske imovine i sl. kod kojih je vijek trajanja duži od jedne godine.

JAVNI RASHODI

- Prva bitna karakteristika javnih rashoda jeste da oni imaju za osnovni cilj zadovoljenje javnih potreba, što je ujedno i osnovni momenat na osnovu kojeg se može prići razgraničenju javnih rashoda od rashoda privatnih lica. Dok se rashodi privatnih lica vrše u cilju zadovoljenja ličnih potreba, odnosno potreba pojedinaca, javni rashodi predstavljaju trošenje radi zadovoljavanja opštih (javnih) potreba. Druga bitna karakteristika javnih rashoda jeste činjenica da su u savremenim uslovima javni rashodi izraženi u novcu. Osnovna klasifikacija javnih rashoda: 1. redovni i vanredni; Kao kriterijum kod ove podjele uzima se vrijeme u kojem se javni rashodi javljaju. Polazeći od toga, obično se smatra da redovni rashodi imaju sljedeće karakteristike: (a) mogu se unaprijed predvidjeti, (b) visina im je relativno stabilna, (c) redovno se javljaju. U skladu sa navedenim karakteristikama, po logici stvari se podrazumijeva da javni rashodi koji nemaju napred navedene karakteristike spadaju u vanredne javne rashode. Naime, vanredni javni rashode javljaju se povremeno, obično kao rezultat nedovoljno predviđenih ili nepredvidivih uzroka. Ponekad, neki uzroci za alociranje javnih rashoda mogu se predvidjeti, ali kada se to predviđanje ne izvrši u dovoljnoj mjeri onda nastaje potreba za pronalaženjem dodatnih izvora podmirenja ovim putem nastalih potreba, odnosno vanrednih javnih rashoda. Vanredni javni rashodi nastaju i kao posljedica apsolutno nepredvidivih događaja, a koji se nikakvim sredstvima nisu mogli predvidjeti, na primer slučajevi više sile: zemljotresi, požari, epidemije itd. 2. lični i materijalni; Spada u klasifikovanje javnih rashoda na osnovu objekta trošenja. Lični rashodi predstavljaju javne izdatke države namijenjene održavanju njenih organa uprave (plate, penzije, nagrade, razni oblici pomoći itd.). S druge strane, materijalni javni rashodi obuhvataju sve izdatke koje država čini u cilju obavljanja javnih funkcija, prilikom izvršenja zadataka i mjera iz svoje nadležnosti. 3. proizvodni i transferni; Spada u klasifikacije novijeg datuma, a vezana je za jačanje državnog intervencionizma, odnosno za jačanje ekonomskih i socijalnih funkcija savremene države. U prvu grupu javnih rashoda tj. proizvodne javne rashode treba uvrstiti dvije osnovne grupe: (a) realni javni rashodi i (b) investicioni i kapitalni javni rashodi. Realni javni rashodi predstavljaju rashode kojima država pribavlja produktivne usluge i dobra, plaća službenike i radnike i kupuje materijalna dobra. U ovu grupu javnih rashoda spadaju tradicionalni administrativni rashodi države, kao što su vojska, administracija i sl. Međutim, investicioni ili kapitalni javni rashodi predstavljaju rashode kojima odgovara protivvrijednost dobijena u ekonomskim dobrima koja će kasnije donositi prihode. Drugim riječima, investicioni rashodi dovode do direktnog ili indirektnog povećanja društvenog proizvoda (izgradnja privrednih objekata, komunalnih objekata itd). U drugu grupu javnih rashoda spadaju transferni javni rashodi koji se karakterišu time što se njima ne stvaraju nova ekonomska dobra, niti se njima uvećava društveni

proizvod. Oni vrše samo preraspodjelu već stvorenog društvenog proizvoda, i to tako što prenose (transferišu) finansijska sredstva od jednog dijela stanovništva ili privrede, nekom drugom dijelu stanovništva ili privrede. Tipičan primjer transfernih javnih rashoda predstavljaju isplate socijalne pomoći, pomoć nezaposlenima, penzije, subvencije i kamate državnih zajmova. 4. novčani i nenovčani; Jedna je od najstarijih podjela javnih rashoda, koji danas gubi na značaju jer se javni rashodi iskazuju i izvršavaju u novcu. Na primjer, nenovčani oblik rashoda ima dodjela uniformi, organizovanje besplatnog prevoza dolaska i odlaska sa posla, besplatna izgradnja objekata od zajedničkog interesa u obliku dobrovoljnog rada građana i sl. 5. Produktivni i neproduktivni; Novijeg je datuma i vezana je za prodiranje aktivnosti države u domen privrednih aktivnosti, odnosno osnivanje državnih privrednih preduzeća. Po ovoj klasifikaciji produktivni javni rashodi su oni koji dovode do stvaranja prihoda tj. gdje su prihodi veći od rashoda. Oni mogu biti direktno i indirektno produktivni. Javni rashodi su direktno produktivni ako neposredno dovode do povećanja privrednih kapaciteta, odnosno porasta prihoda. Javni rashodi su indirektno produktivni ako na posredan način utiču na povećanje privrednih kapaciteta, odnosno porasta prihoda. Nasuprot prethodno definisanim produktivnim javnim rashodima stoje neproduktivni javni rashodi. Ovi rashodi državi ne donose nikakve prihode. Klasičan primjer koji ilustruje takve javne rashode jesu rashodi za vojsku i administraciju. 6. odgodivi i neodgodivi; Vršiti se sa aspekta vremena kada je njihovo izvršenje planirano, odnosno predviđeno. Analogno tome, neodgodivi su oni javni rashodi koje država mora izvršiti upravo u onom času kada je njihovo izvršenje i planirano. S druge strane, odgodivi javni rashodi su oni koje država može odgoditi na izvjesno vrijeme, s tim što odgađanjem izvršenja javnog rashoda ne smije ugroziti ostvarenje zadataka zbog kojih je državni organ osnovan. 7. rashodi centralnih, regionalnih i lokalnih organa. Podjela javnih rashoda prema subjektu trošenja ogleda se u njihovoj podjeli na javne rashode koje vrši država (centralni nivo) i na javne rashode koje vrši neko uže regionalno ili lokalno tijelo. Ova podjela ima posebnog značaja u složenim, federativno organizovanim državama. Ključni problem u ovim državama sastoji se u podjeli nadležnosti (funkcija). Naime, za složene države od posebnog je značaja izučavanje odnosa koji postoje između veličine rashoda centralnih i lokalnih organa. Analogno tome, svaki proces decentralizacije po logici stvari, mora biti istovremeno praćen i procesom povećanja učešća uži društvenopolitičkih zajednica u ukupnim sredstvima koja su namijenjena za javne rashode. U vezi s tim, treba imati u vidu činjenicu da problematika javnih rashoda u složenim državama proističe iz same činjenice da su dijelovi pravilu različiti i to gledano sa više aspekata. Otuda, na ovoj osnovi najčešće i nastaju određeni problemi. Naime, postavlja se pitanje šta uzimati kao kriterijum kod određivanja visine javnih rashoda – da li to treba da bude samo finansijski kriterijumi ili i kriterijum potreba za javnim uslugama. Osnovna načela javnih rashoda koja proističu iz njihove prirode i zajedničkih karakteristika ogledaju se u sljedećem: 1. Načelo opšteg interesa – odnosi se na to da javni rashodi služe prvenstveno za podmirivanje onih potreba koje su u interesu društva kao cjeline. To znači, da se sredstva prikupljena za podmirivanje javnih potreba ne smiju upotrebljavati za zadovoljenje interesa pojedinaca ili neke uže zatvorene grupe korisnika. Ovde je neosporan pojam javni (društveni) interes pod kojim se podrazumijeva interes svih ili većine u određenoj društvenoj zajednici. 2. Načelo štednje javnih sredstava – ogleda se u zahtjevu da se sredstva namenjena za javne rashode moraju upotrebljavati tek nakon sveobuhvatne analize niza različitih solucija, pa nakon toga iskoristiti onu soluciju koja uz najmanje ulaganje daje najveći rezultat. Praktična pojašnjenja ovog načela ne znači nikako štednju u smislu smanjivanja sredstava, već nastojanje da se sa što manje sredstava postignu što veći efekti. 3. Načelo umjerenosti i proporcionalnosti – ogleda se u zahtjevu da javni rashodi treba da budu visoki koliko i javni prihodi, odnosno da se finansiraju iz društvenog proizvoda, a ne iz imovine ili na račun budućih generacija. Ovo načelo zagovara i pravilo proporcionalnosti u trošenju javnih rashoda ne samo u odnosu na društveni proizvod, već i između pojedinih vrsta javnih rashoda, odnosno da se određene javne potrebe moraju zadovoljavati srazmjerno mogućnostima. 4. Načelo izvora sredstava – ogleda se u zahtjevu da prilikom prikupljanja prihoda koji su namijenjeni zadovoljenju javnih rashoda mora se voditi računa o tome da se oni izdvajaju iz novostvorene vrijednosti, dakle iz nacionalnog dohotka. 5. Načelo podudarnosti javnih rashoda i prihoda – ogleda se u zahtjevu da javni rashodi budu raspoređeni tako da prema iznosima odgovaraju javnim приходima. Drugim riječima, ovo predstavlja načelo održavanja ravnoteže u finansijskim i privrednim bilansima. 6. Načelo održavanja strukture i javnih rashoda – podrazumijeva da se u modernim finansijama sve veća pažnja posvećuje javnim rashodima u smislu odgovarajućih instrumenata kojima država može da djeluje u privredi. U pogledu održavanja određene strukture javnih rashoda, savremena finansijska teorija sve veću pažnju danas poklanja strukturi rashoda i ponašanju uglavnom sljedećih oblika javnih rashoda: ličnim i materijalnim, proizvodnim i transfernim, produktivnim i neproduktivnim, vojnim rashodima i rashodima građanskih grana. Svaka odgovorna vlast nastoji da formira i održi takvu strukturu javnih rashoda koja će na optimalan način moći da osigura prvenstveno sljedeće: • stabilnost privrede i optimalan ekonomski rast; • određenu strukturu razvoja; • socijalnu politiku; • sigurnost unutar zemlje i teritorijalni integritet; • odgovarajuću politiku razvoja nauke, obrazovanja i kulture itd. Javni rashodi savremenih država uglavnom se grupišu na sljedeći način: 1. rashodi državne uprave, uključujući i rashode unutrašnje bezbjednosti; 2. rashodi za narodnu odbranu (vojni rashodi); 3. rashodi sudstva, tužilaštva i pravobranilaštva; 4. rashodi za obrazovanje; 5. rashodi za kulturu, fizičku kulturu i sport; 6. rashodi za nauku; 7. rashodi namijenjeni za ekološke svrhe; 8. rashodi za ekonomske intervencije i investicije; 9. rashodi socijalne sigurnosti stanovništva; 10. ostali nepomenuti javni rashodi.

JAVNI PRIHODI

- prihodi države koji se mogu prikupljati iz: poreza, doprinosa, carina, pristojbi (taksi), naknada i javnog duga. U stranoj terminologiji kao sinonim za prihode najčešće se koristi naziv porez. Glavne Karakteristike javnih prihoda su: svi služe za podmirenja javnih potreba, tj. državnih rashoda (javnih rashoda), svi se ubiru u novcu, ubiru se redovno (godišnje ili u nekom drugom intervalu), plćanje ne dovodi u pitanje postojeću imovinu (izuzetno, realni porez na imovinu). Originarni ili izvorni javni prihodi su prihodi koje država ostvaruje svojom ekonomskom aktivnošću na tržištu, na kojem rav noprvano nastupa s drugim privrednim subjektima ili po osnovu prava vlasništva. Zbog toga su prihodi privatnopravnog karaktera. To su prihodi od državne imovine, dobit javnih preduzeća u državnoj svojini, prihodi ostvareni od prodaje dobara i usluga, i slično. Derivatni ili izvedeni prihodi do kojih država dolazi po osnovu svoje proeske vlasti, odnosno po osnovu poreskog suvereniteta. Derivatni javni prihodi su javnopravnog karaktera, a po načinu na koji s eobezbjeđuju, mogu s erazgraničiti na dvije vrste: dažbinski (fiskalni) javni prihodi, koji se obezbjeđuju neposrednim nametanjem javne dažbibne fizičkim i pravnim licima (porezi, takse, naknade i dorpinosi) i nedažbinski (nefiskalni) javni prihodi, koji se obezbjeđuju posrednim nametanjem od strane države (novčane kazne, eksproprijacija, obavezni zajam, i sl). Prihodi od stanovništva su prihodi koje plaćaju građani iz svojih prihoda, odnosno dohotka i imovine. Prihodi od pravnih lica su prihodi koje plaćaju privredni subjekti i drugi oblici pravnih lica iz prihoda (dobiti) koje ostvaruju po osnovu ekonomske aktivnosti i iz imovine. Redovni prihodi su oni koji se prikupljaju kontinuirano, u određenim vremenskim intervalima i iz izvora koji se redovno i neprestano ekonomski obnavljaju. Neredovni prihodi su oni koje država ostvaruje ad hoc, neredovno, da bi se pokrili rashodi koji se izuzetno pojavljuju, vrlo često iz izvora koji se ne obnavljaju. Poseban slučaj su vanredni javni prihodi, koji se uvode za vremenski ograničen period da bi se pokrili vanredni javni rashodi. Kad se uvedu, imaju sve odlike redovnih javnih prihoda, ali se obično uvode za određeni vremenski period. Fiskalni javni prihodi: porezi, takse, naknade, doprinosi. Nefiskalni javni prihodi se mog ostvariti po više osnova: u vidu poklona, prihodi od državne imovine, prihodi koje ostvaraju državne ustanove, prihodi koje ostvaruju državna preduzeća, i sl.

JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE I UPRAVE

- opština, grad, županija/kanton.

KAPITALNI PRIHODI

- primici od prodaje nefinansijske kapitalne imovine, kao što su zemljište, nematerijalna imovina, robne zalihe i dr. čiji je vijek dulji od jedne godine.

JAVNI RADOVI

- smatraju se radovi na izgradnji različitih objekata od opšteg društvenog interesa, kao što su izgradnja puteva, kanala i drugih prometnica, radovi na izgradnji brana, mostova i velikih stambenih četvrti, školskih i bolničkih centara, zatim radovi na regulaciji slivova rijeka i jezera i slično. Glavna odlika ovih radova je da ih najčešće organizuje država i finansira iz svojih sredstava, često u saradnji s manjim ili većim brojem pojedinačnih preduzeća. Osnovni razlog koji motiviše državu da pribjegne organizovanju javnih radova je težnja da se ublaži ili riješi problem nezaposlenosti i oživi privreda.

KONSOLIDOVANI PRORAČUN/BUDŽET SREDIŠNJE/

- proračun/budžet nakon poništavanja međusobnih transakcija (transfera) između državnog proračuna/ budžeta i izvanproračunskih/vanbudžetskih fondova.

KAPITALNI PROJEKTI

- projekti čije izvođenje (izgradnja) traje duže od godine dana i od kojih se očekuje povrat (korist, dobit) u godinama nakon izgradnje (škole, bolnice, autoputevi, mostovi i sl.).

JEDINSTVENI RAČUN UPRAVE ZA INDIREKTNO O

- Od 01. 01. 2005. godine svi prihodi koje ubire Uprava za indirektno oporezivanje prikupljaju se na Jedinствeni račun otvoren u Centralnoj banci BiH. Prihode prikuplja 12 za to ovlaštenih komercijalnih banaka koje prikupljeni novac proslijeđuju na račun u Centralnoj banci. Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda određeno je da se prihodi svakodnevno raspoređuju prema koeficijentima koje utvrđuje Upravni odbor Uprave za indirektno oporezivanje. Trenutno važeći koeficijenti, koje je Upravni odbor UIO utvrdio na 90. sjednici od 24. 06. 2008. godine, prema kojima se raspoređuju prihodi za period juli – septembar 2008. godine su slijedeći: • Federacija BiH: 64.39% • Republika Srpska: 32.06% • Brčko Distrikt: 3.55% Na istoj sjednici usvojen je Pravilnik o raspodjeli prihoda sa jedinstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje, koji predviđa utvrđivanje koeficijenata za raspodjelu svaka tri mjeseca, između ostalog, ali nikada nije primjenjen, pa se raspodjela prihoda i dalje vrši po istim koeficijentima. Takođe, nikada nije uspostavljena Jedinica za krajnju potrošnju, iako je na istoj sjednici donijeta odluka o tome.

JAVNO PREDUZEĆE

- preduzeća u državnom vlasništvu. Ukratko, najčešće su to preduzeća u većinskom državnom vlasništvu i pod državnom kontrolom na području ponude javnih, komunalnih usluga. Elementi javnosti ogledaju u tri tačke: • najvažnije poslovne odluke donosi država kao vlasnik trajnog kapitala, bilo putem neke svoje agencije, bilo putem upravnih odbora u kojima sjede državni predstavnici. Kriteriji za donošenje odluka nisu vezani isključivo uz finansijsku dobit, već i uz šire društvene interese (npr. socijalnu politiku); • dobit odnosno gubitak poslovanja putem državnog proračuna/budžeta pripadaju cijeloj zajednici; • javno preduzeće je odgovorno za svoje poslovanje cijelom društvu, odnosno parlamentu kao krajnjem „čuvaru“ javnog interesa. Javnim poduzećima se obično smatraju ona koja pružaju usluge posredstvom žica, kabela, cijevi i željezničkih šina. Ona nude plin, vodu, struju, telekomunikacije, sanitarije, željeznički prijevoz. Zajednička im je odlika velike količine skupe, specijalizovane opreme. Kako bi održale niske cijene i istovremeno zaradile dovoljno prihoda za plaćanje priličnih kamata i troškova amortizacije, pojedinačne jedinice u tim granama – vodovodi, elektrane ili željeznica itd. – moraju da opsluže što veći broj korisnika. Zbog toga je obično neekonomično imati više od jedne plinare, jedne elektrane, itd. na određenom području. Konkurencija je tu štetna za sve, osim za potrošače. Ona je i kratkoročna jer velike investicije neminovno ograničavaju broj proizvođača, pa nakon pojačane konkurencije uvijek slijedi sporazum, najčešće tajni. Otuda i pojam prirodni monopoli. U takvim okolnostima obično dolazi do nekog oblika javne kontrole. To može biti kontrola cijena ili ograničenje stope profita na uloženi kapital, ali i direktno javno vlasništvo i poslovanje. U nekim zemljama javna poduzeća nisu podložna oporezivanju, naročito ako se vode kao državna poduzeća. Smatra se da bi takvo oporezivanje bilo regresivno za siromašne i povisilo trošak proizvoda i usluga što ih nude javna poduzeća. U pojedinim zemljama nameću se porezi na profite javnih preduzeća, bez obzira na to jesu li ili nisu u državnom vlasništvu. Kad je riječ o porezu na promet, uključujući i sistem poreza na dodanu vrijednost, nije neuobičajeno pronaći porez, obično po niskim stopama, koji se primjenjuje na usluge što ih pružaju ta preduzeća.

POREZI

- vrsta javnih prihoda koja se pojavljuje kao prisilno plaćanje državi bez protivnake.

POREZ NA DOHODAK

- neposredni (direktni porez) koji se generalno propisuje na godišnjoj osnovi na dohodak fizičkih i (pravnih) osoba, mada se za pravne osobe obično koristi termin dobit (v. porez na dobit). Većina zakona taksativno nabroja stavke koje se smatraju dohotkom za potrebe oporezivanja. Može biti progresivan, što znači da stopa poreza s porastom dohotka. Alternativno, za oporezivanje dohotka može biti propisana proporcionalna stopa. U BiH regulišu zakoni u Federaciji BiH („Članak 9. Porez na dohodak plaća se po stopi od 10%.“), Republici Srpskoj (Član 4: „(1) Godišnji dohodak do iznosa kojeg čini 12 najnižih plata utvrđenih Opštim kolektivnim ugovorom, se ne oporezuje. (2) Na godišnji dohodak preko iznosa iz stava 1. ovog člana do iznosa od četiri prosječne godišnje neto plate u prethodnoj godini, prema podacima nadležnog organa za statistiku Republike Srpske, primjenjuje se poreska stopa od 10%. (3) Na godišnji dohodak iznad iznosa iz stava 2. ovog člana primjenjuje se poreska stopa od 15%“) i Brčko distrikta (Član 10 1) Porez na dohodak iznosi 10% porezne osnovice u skladu sa l. 8 ovog zakona.) Odredbe zakona regulišu ko se smatra poreskim obveznikom, šta je poreska osnovica, itd.

PORESKA HARMONIZACIJA

- ili poresko usklađivanje označava koordinaciju poreskih sistema država članica Europske unije radi izbjegavanja nacionalnih poreskih mjera koje mogu negativno uticati na funkcionisanje zajedničkog tržišta, tj. na slobodno kretanje roba, usluga i kapitala te koje mogu narušiti konkurenciju. Ugovorom o EU utvrđene su pravne norme koje se odnose na poreze, a do danas se nisu mijenjale. Prema njima, svaka država članica ima pravo zadržati vlastiti poreski sistem, pa čak i uvoditi nove poreske oblike, uz obavezu da neke njihove dijelove (poresku stopu, osnovicu i sl.) uskladi s odlukama tijela EU. Europska unija donijela je nekoliko posebnih smjernica (direktiva) o harmonizaciji pojedinih poreza, te je postignut određeni minimum usklađivanja poreskih sistema. Tako je postignuta djelimična harmonizacija izravnih/direktnih poreza, a najdalje se otišlo u harmonizaciji sistema neizravnih/indirektnih poreza, tj. PDV-a i trošarina/akciza.

PORESKI OBVEZNIK

- osoba koja konačno snosi teret poreske obaveze za bilo koji određeni status, djelatnost ili transakciju.

PORESKA OSNOVICA

- predmet ili iznos na koji se primjenjuje poreska stopa, npr. dobit trgovačkog društva, dohodak fizičke osobe, nekretnine. To je konačni iznos do koga se dolazi nakon što su uzeti u obzir svi odbici, gubici i lični odbici.

POREZ NA PROMET

- propisuje se postotkom na cijenu dobra (ili usluge) koje se razmjenjuje. Generalno ga plaća kupac pri svakoj kupovini robe, ali je prodavac odgovoran za njegovo prikupljanje i uplaćivanje državi. Porez na promet neizravan/indirektan je porez jer ga ne snosi onaj tko ga plaća. Naime, porez na promet za potrošača poreskoj upravi uplaćuje trgovac koji taj porez ne snosi već ga u plaćenju cijeni snosi kupac. Ovaj porez se često smatra regresivnim jer teret poreza teže pada, proporcionalno gledano, poreskim obveznicima (tj. konačnim platiocima poreza) s nižim dohocima. Porez na promet razlikuje se prema određivanju osnovice, broju poreskih stopa i tački ubiranja. Prema određivanju osnovice porez na promet može se uvoditi na jedinicu proizvoda, tzv. jedinični porez, ili se zaračunava na vrijednost proizvoda, tzv. ad valorem porez. Većina trošarina/akciza (ili kako se još nazivaju posebnim porezima), na primjer na duhan, benzin ili alkoholna pića, izražava se određenim iznosom za svaku kupljenu jedinicu. Za razliku od jediničnog poreza, ad valorem porez obračunava se u postotku vrijednosti kupljene robe. U BiH je porez na promet bio na snazi do kraja 2005. godine kad je zamijenjen porezom na dodatu vrijednost.

POREZ NA DODATU VRIJEDNOST

- oblik poreza na promet, čija je realizacija podijeljena u parcijalna plaćanja koja se obavljaju na temelju dodate vrijednosti u svakoj fazi procesa proizvodnje i distribucije. PDV se obračunava i uplaćuje sukcesivno, prilikom svake prodaje, ali samo na neto vrijednost ostvarenu u svakoj fazi. Izvoz se vrši bez ovog poreza, a uvoz se opterećuje istim stopama kao i nacionalni proizvod. Stoga može biti jedinstvena, ali i diferencirana na različite vrste robe ili usluga.

PORESKA UPRAVA / POREZNA UPRAVA

- za prikupljanje direktnih poreza i doprinosa ovlaštenja imaju poreske uprave entiteta. Porezna uprava Federacije BiH je uprava u sastavu Federalnog ministarstva finansija/Federalnog ministarstva financija. Poreznom upravom Federacije BiH rukovodi direktor, kojeg postavlja i razrješava Vlada FBiH na prijedlog federalnog ministra finansija/federalnog ministra financija. Središnji ured Porezne uprave FBiH ima sedam sektora, kojima rukovode pomoćnici direktora/ rukovodioci sektora. Rukovodiocice sektora unutar Središnjeg ureda postavlja i razrješava direktor uz saglasnost federalnog ministra. Kantonalnim poreznim uredom rukovodi pomoćnik direktora/ rukovoditelj/ica kantonalnog poreznog ureda, koje postavlja i razrješava direktor uz saglasnost ministra finansija/ ministra financija. Rukovoditelj/ica Kantonalnog poreznog ureda postavlja i razrješava šefove poreznih ispostava uz saglasnost direktora. Sjedišta Kantonalnih poreznih ureda su raspoređena po kantonima. Porezna uprava FBiH je nadležna za provođenje i izvršavanje aktivnosti razreza i naplate federalnih, kantonalnih gradskih i općinskih poreza, doprinosa i taksi u Federaciji BiH. Osnovna djelatnost i funkcionisanje Porezne uprave FBiH regulisana su Zakonom o Poreznoj upravi FBiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/02 i 28/04). Zakonom o Poreznoj upravi FBiH reguliše se osnov za primjenu svih poreznih zakona i zakona o doprinosima u Federaciji Bosne i Hercegovine i odnosnih podzakonskih akata, te definišu određena prekršajna djela iz oblasti poreza i sankcija za ta djela. Ovaj zakon se odnosi na provođenje i izvršavanje aktivnosti iz oblasti svih vrsta federalnih, kantonalnih, gradskih i općinskih poreza u Federaciji BiH. Ukoliko su odredbe ovog zakona kojima se regulišu organizacija i rukovodstvo Porezne uprave, saradnja Porezne uprave sa drugim vladinim organima, prava i obaveze Porezne uprave i poreznih obveznika, identifikacija i registracija poreznih obveznika, podnošenje poreznih prijava i plaćanje poreza, razrez i naplata poreza, prinudna naplata poreznih obaveza, inspekcijski nadzor, obračun i naplata kamata, odbici i povrti više plaćenih poreza, rokovi zastare za razrez, naplata i povrt poreza, žalbe na porezna rješenja, administrativne kazne za porezne prekršaje, podzakonski akti i porezna mišljenja, drugačije uređene drugim zakonima u Federaciji, tada će odredbe iz ovog zakona imati prioritet nad drugim odredbama u navedenim oblastima. Zakonom o Poreznoj upravi FBiH propisana su prava i obaveze poreznih obveznika, a propisana su i prava i obaveze Porezne uprave Federacije BiH i njenih radnika. Poreska uprava Republike Srpske osnovana je krajem 2001. Zakonom o poreskoj upravi i nalazi se u sastavu Ministarstva finansija Republike Srpske. Zakonom o poreskoj upravi uređen je jedinstven postupak u primjeni materijalnih poreskih zakona, a Poreznoj upravi Republike Srpske je data nadležnost za sprovođenje svih poreskih zakona, što znači prikupljanje direktnih poreza i doprinosa ili, kako se to u zakonu kaže: „Član 4. Porez u smislu ovog Zakona je svako plaćanje Budžetu Republike Srpske, grada, opštine i fondova koje se mora izvršiti po poreskim zakonima, zakonima o doprinosima i zakonima o taksama kao i po drugim zakonima kojima su propisane

naknade (u daljnjem tekstu: poreskim zakonima), a koje je prinudno, nepovratno i ne daje se u zamjenu za određenu robu ili uslugu (u daljnjem tekstu: porez).“ Osnovne funkcije Poreske uprave Brčko distrikta su: utvrđivanje, kontrola i naplata poreza, doprinosa i drugih prihoda. Navedene funkcije Poreska uprava ostvaruje u okviru tri sektora i to: - sektor uredske kontrole, prinudne naplate i računovodstva - sektor eksterne kontrole Poreski je obuhvaćeno preko 90% preduzetnika i pravnih lica koja obavljaju djelatnost na teritoriji Brčko Distrikta. Kontinuiranim i ozbiljnim pristupom poreske inspekcije ostvaruju se značajni rezultati u smanjenju izbjegavanja plaćanja poreza. Iz godine u godinu poreski prihodi su značajno rasli, što predstavlja jedan od najboljih rezultata rada, posmatrano sa lokalnog nivoa u cijeloj Bosni i Hercegovini.

PORESKA STOPA

- obično postotak ili fiksni iznos dohotka, dobiti, vrijednosti roba i usluga i sl. koji se plaća državi. Ako je izražena kao postotak, može biti progresivna, proporcionalna ili regresivna. Bez obzira na vrstu, primjenjuje se na poresku osnovicu koja se razlikuje u zavisnosti od prirode poreza o kojem je riječ.

POREZ NA DOBIT

- porez propisan na dobit od poslovanja. U BiH ga regulišu posebni zakoni Federacije BiH (Član 30: Porez na dobit plaća se po stopi od 10% na utvrđenu poreznu osnovicu u poreznom bilansu), Republike Srpske (Član 20. (1) Porez na dobit se plaća po stopi od 10 % na poresku osnovicu za tu poresku godinu) i Brčko distrikta, regulišući ostale elemente: od izuzetaka, obačunavanja poreske osnovice, itd.

VELIČINA DRŽAVE

- udio državne potrošnje (rashoda) u bruto domaćem proizvodu. Podaci iz 2006. godine su ukazivali da su troškovi institucija vlasti u Bosni i Hercegovini znatno veći nego prosječni troškovi institucija vlasti u zemljama u okruženju, i to za više od 4%. U poređenju sa razvijenim zemljama i članicama Evropske unije, troškovi vlada u Bosni i Hercegovini značajno su nadmašivali relativne troškove vlasti u tim zemljama a, što je daleko važnije, značajno su nadmašivali troškove vlasti u zemljama sa brzim ekonomskim razvojem kao što su: Irska, Estonija, Latvija i Litvanija. Budući da su rashodi institucija vlasti u najvećoj mjeri namijenjeni u svrhe koje ne sadrže elemente koje podstiču razvoj, ishodi, odnosno rezultati vladinih troškova u Bosni i Hercegovini, mnogo su lošiji nego što je to slučaj sa zemljama novim članicama Evropske unije i zemljama kandidatima. Analiza strukture rashoda u Bosni i Hercegovini, u poređenju sa zemljama regiona i novim članicama Evropske unije, ukazivala je na: velike implicitne subvencije za državna preduzeća, dok su subvencije u zemljama novim članicama Evropske unije takođe značajne, ali su mahom eksplicitne i odnose se, prije svega, na subvencije poljoprivrednicima, a ne na subvencije u sektoru javnih preduzeća, kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini. Dodamo li činjenicu da državna preduzeća u Bosni i Hercegovini često proizvode gubitke, cijena subvencija je znatno veća nego što je to vidljivo na prvi pogled. Evidentna je sklonost ka održavanju projekata koji se vode bez osmišljenih sektorskih strategija. Prema analizi OECD-a i MMF-a, razlika između nivoa troškova u BiH i prognoziranih troškova iznosi 10% bruto društvenog proizvoda. Neodrživo veliki odliv sredstava na plate u javnom sektoru, koji je bio za 3% veći od prosjeka u zemljama novim članicama Evropske unije, a za preko 5% veći nego prosjek zemalja OECD-a i nekih novih zemalja članica Evropske unije, kao što je Slovačka. Posebno je bio značajan udio koji se troši na plate činovnika niskog ranga, kao i na veliki broj zaposlenih u strukturama policije i odbrane. U zemljama novim članicama Evropske unije, troškovi na policiju iznose u prosjeku oko 3,5% BDP-a, dok u BiH troškovi na javni red iznose oko 6% BDP-a, sa tendencijom rasta. Znatno veći nivo potrošnje na kapitalne investicije, sa znatno lošijim učinkom, nego što je to slučaj u zemljama novim članicama Evropske unije i u regiji. Socijalna izdvajanja nisu usmjerena na najugroženije kategorije stanovništva, već uglavnom na boračka davanja koja su šest puta veća nego u Hrvatskoj. Iako je, prema ovim pokazateljima, javna potrošnja u Bosni i Hercegovini velika i neodrživa, rezultati takve potrošnje su niži od rezultata zemalja u regionu i sa uporedivo višim stepenom ekonomskog razvoja. Prema istraživanjima koje je proveo Transparency International, kvalitet ishoda akcija koje preduzimaju vlasti Bosne i Hercegovine - na svim nivoima – u rangu je od 30% u odnosu na prilagođeni bruto društveni proizvod, što predstavlja znatno niži procent u odnosu na nivo ukupne potrošnje u svim kategorijama

rashoda. Nema sumnje da opterećenje koje predstavlja javna potrošnja u Bosni i Hercegovini drastično otežava ne samo unapređenje usluga koje bi javna administracija trebalo da pruža već i razvoj privrede, a samim tim i cjelokupni napor u ostvarivanju ključnih sektorskih reformi i ekonomskih kriterija kako bi se proces integracija u Evropsku uniju ubrzao. Trebalo bi imati u vidu da proces integracije jedne zemlje u Evropsku uniju, sam po sebi i niti na bilo koji način, ne podrazumijeva potrebu da se potrošnja poveća. Naprotiv, analiza iskustva zemalja novih članica Evropske unije jasno pokazuje da je, u posljednjoj deceniji prije pridruživanja Evropskoj uniji, nivo troškova institucija vlasti kao procenat bruto društvenog proizvoda u tim zemljama znatno smanjen. Ovo je posebno slučaj sa zemljama kao što su Estonija i Slovačka. Ukupni troškovi na konsolidovanim nivoima vlasti u Estoniji su smanjeni sa 40.8% BDP-a 1994. godine, na 37.1% za vrijeme ulaska u Evropsku uniju 2004. godine. U Slovačkoj su troškovi reducirani sa 47.8% u 1994. godini, na 38.4% BDP-a u periodu pristupanja ove zemlje Evropskoj uniji 2004. godine. Iskustva ovih zemalja ukazuju i na potencijalnu opasnost koja prijete Bosni i Hercegovini. To je, prije svega, pristup reformi izgradnje funkcionalnih državnih i ostalih institucija vlasti i administracije, pod pretpostavkom da se reforme moraju ispuniti kao vid obaveze prema zahtjevima Evropske unije - bez obzira na eventualne fiskalne troškove i opterećenja. Iz perspektive evropskih integracija, koje same po sebi zahtijevaju funkcionalnije korištenje budžetskih sredstava - a što je u praksi moguće - kao što nam iskustva nekih zemalja jasno pokazuju, ovakav pristup ne samo da bi bio pogrešan već bi imao dugoročno negativan efekat na fiskalnu i finansijsku stabilnost i samoodrživost zemlje - a samim tim i negativan utjecaj na privredu, razvoj i evropske integracije. Udio opšteg vladinog sektora u BDP-u je visok i prihvodi u 2008. godini su činili 46% BDP-a, a rashodi 50%, čime je u 2008. godini stvoren budžetski deficit od 4% BDP-a. Dok je 2005. godine na javnu potrošnju odlazilo 6,4 milijarde maraka, u 2008. godini ta je suma narasla na 10,3 milijardi maraka. Budžetski i vanbudžetski fondovski rashodi u Bosni i Hercegovini iznose oko 40% bruto društvenog proizvoda. Procjenjuje se da ukupna javna potrošnja u Bosni i Hercegovini iznosi oko 50% bruto društvenog proizvoda, o čemu ne postoji zvanični podatak. Dio javne potrošnje u Bosni i Hercegovini, koji se odnosi na zarade zaposlenih u javnoj upravi, iznosi 12% bruto društvenog proizvoda. Troškovi zarada zaposlenih u javnoj upravi u zemljama iz okruženja iznose 10%, a u Evropskoj uniji 6% bruto društvenog proizvoda. Zarade zaposlenih u javnoj upravi u Bosni i Hercegovini veće su za 39% u odnosu na zarade svih zaposlenih, a u zemljama iz okruženja ove zarade su veće u prosjeku za 20%. U protekle četiri godine rast javne potrošnje u Bosni i Hercegovini bio je veći od rasta bruto društvenog proizvoda. U Bosni i Hercegovini postoji potreba i mogućnosti za smanjenje javne potrošnje, a posebno potrošnje koja se odnosi na troškove javne uprave. Postoji realna mogućnost da se godišnji troškovi javne uprave smanje za 500 miliona KM, ako bi se smanjio broj zaposlenih u javnoj upravi za 10%, smanjile ili uskladile razlike u zaradama zaposlenih sa zemljama iz okruženja i smanjili troškovi telefona, goriva, službenih automobila i zakupa prostora. Ukoliko bi se napravila ušteda od 10% od cjelokupne sume navedene za 2008. godinu (10,3 milijarde), iznos od milijardu bi bio dovoljan da se izbjegne situacija zaduživanja kod MMF-a ili da se ubrza izgradnja, recimo, kordora Vc gdje bi zaposlenje moglo da nađe bar dio armije nezaposlenih u državi.

ZAJEDNIČKI POREZI

- podjela poreza (njihove poreske osnovice) između centralne i nižih nivoa vlasti. Mijenjanjem stopa i odnosa u poreskim prihodima između nivoa vlasti centralna vlast kontroliše i utiče na visinu prikupljenih poreza koji ostaju na nivou lokalnih jedinica. U prihodovnoj strani budžeta/proračuna svih nivoa vlasti, neki porezi, takse i naknade se dijele između različitih nivoa vlasti, a neki prihodi se zadržavaju u cjelosti. Šta dobijaju zajedničke institucije BiH, šta entiteti, šta kantoni, a šta opštine, regulisano je različitim zakonima i više o tome vidjeti pod prihodi.

TAKSE

- imaju sličnosti s porezima i doprinosima, ali se od tih oblika državnih prihoda i razlikuju. Predstavljaju novčani prihod države. Obaveza njihova plaćanja nije ograničena na državljane zemlje koja tu obavezu uvodi, nego se pri plaćanju taksa primjenjuje teritorijalno načelo. Prihodi od takse služe za finansiranje javnih potreba i deklarativni su prihod države. Obveznici plaćanja su fizičke i pravne osobe. Navedene karakteristike taksi su ujedno i karakteristike poreza. Međutim, takse se ponekim svojim karakteristikama bitno razlikuju od poreza. Naime one su protunaknada za uslugu koju država čini obvezniku. Takse pripadaju u prihode države kod kojih je dobrovoljnost prisutna, ali se u mnogim slučajevima plaćanja taksi radi o relativnoj dobrovoljnosti: hoće li, na primjer, građanin zatražiti da registruje vozilo ili ne, zavisi od njegovog izbora, ali neregistrovanim vozilom se ne smije kretati. Ako građanin ne podnese zahtjev, neće ni platiti taksu. Ali bez podnošenja zahtjeva, neće dobiti registraciju i ne može se voziti. Dakle element prisile kod

plaćanja takse se vidi u tome (a) što je obavezu takse i visinu te obaveze jednostrano utvrdio državni organ, (b) što se neka prava ili činidbe mogu ostvariti samo nakon što obveznik pokrene propisani postupak, odnosno učini određenu radnju i (c) što će se nepodmirene obaveze naplatiti prisilno. Za plaćenu pristojbu obveznik dobija određenu protunaknadu. Obaveza plaćanja takse obično nastaje nakon što je obveznik sam inicirao rad državnog organa. Takse se razlikuju od doprinosa po tome što se naplaćuju za neku nematerijalnu uslugu, dok je obaveza plaćanja doprinosa povezana uz materijalnu korist koju određen krug osoba ima od rada državnih tijela. Pravni osnov za ubiranje taksi se nalazi u zakonodavstvu Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta o administrativnim, sudskim i komunalnim taksama.

UPRAVA ZA INDIREKTNO OPOREZIVANJE

- Usvajanjem Zakona o sistemu indirektnog oporezivanja 29.12.2003. godine Parlament Bosne i Hercegovine stvorio je pravni osnov za uspostavljanje Uprave za indirektno oporezivanje, najveće institucije na državnom nivou. Tokom 2004. godine izvršeno je spajanje bivših carinskih uprava entiteta i Distrikta Brčko. Uporedo s procesom reorganizacije carinske službe, osnovan je Sektor za poreze, prvi put na državnom nivou, koji je imao zadatak razviti i provesti jedinstveni sistem poreza na dodatu vrijednost. Godinu 2004. obilježilo je spajanje carinskih administracija i prijenos ovlasti, a Uprava je kao jedinstvena cjelina stvarno počela funkcionirati na cijelom teritoriju BiH od 01.01.2005. godine. Godinu i po kasnije UIO je počela s registracijom PDV obveznika što je predstavljalo završnu fazu priprema za uvođenje PDV-a. UIO je samostalna upravna organizacija koja za svoj rad putem Upravnog odbora odgovara Vijeću ministara BiH. Aktivnosti na terenu odvijaju se kroz četiri regionalna centra - Sarajevo, Banja Luka, Mostar i Tuzla, te 30 carinskih ispostava i 59 carinskih referata, od čega je 40 putnih graničnih prijelaza, 4 vazdušna, 8 željezničkih, 3 poštanska granična prijelaza i 4 slobodne zone. Organizacionu strukturu Uprave čini pet sektora i 4 odjeljenja koja čine Kabinet direktora. Ključni zakoni na kojima se zasniva rad Uprave za indirektno oporezivanje su: • Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u BiH • Zakon o Upravi za indirektno oporezivanje • Zakon o postupku indirektnog oporezivanja • Zakon o postupku prinudne naplate • Zakon o carinskoj politici BiH • Zakon o carinskim prekršajima • Zakon o carinskoj tarifi BiH • Zakon o porezu na dodatu vrijednost • Zakon o akcizama • Zakon o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda U nadležnosti Uprave je prikupljanje svih indirektnih poreza u BiH: poreza na dodatu vrijednost, carina, akciza i putarine. UIO trenutno brine za legalno poslovanje i efikasnu naplatu poreza za više od 37.200 PDV obveznika. Od 01. 01. 2005. godine svi prihodi koje ubire Uprava za indirektno oporezivanje prikupljaju se na Jedinstveni račun otvoren u Centralnoj banci BiH. Prihode prikuplja 12 za to ovlaštenih komercijalnih banaka koje prikupljeni novac prosljeđuju na račun u Centralnoj banci. Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda određeno je da se prihodi svakodnevno raspoređuju prema koeficijentima koje utvrđuje Upravni odbor Uprave za indirektno oporezivanje. Trenutno važeći koeficijenti, koje je Upravni odbor UIO utvrdio na 90. sjednici od 24. 06. 2008. godine, prema kojima se raspoređuju prihodi za period juli – septembar 2008. godine su slijedeći: • Federacija BiH: 64.39% • Republika Srpska: 32.06% • Brčko Distrikt: 3.55% Na istoj sjednici usvojen je Pravilnik o raspodjeli prihoda sa jedinstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje, koji predviđa utvrđivanje koeficijenata za raspodjelu svaka tri mjeseca, između ostalog, ali nikada nije primjenjen, pa se raspodjela prihoda i dalje vrši po istim koeficijentima. Takođe, nikada nije uspostavljena Jedinica za krajnju potrošnju, iako je na istoj sjednici donijeta odluka o tome.

UNUTRAŠNJI JAVNI DUG

- ukupno zaduženje države u zemlji, pri čemu su glavni povjerioci građani, preduzeća te domaće finansijske institucije.

TRANSPARENTNOST BUDŽETA/PRORAČUNA

- Transparentnost proračuna možemo ukratko opisati kao potpuno i pravodobno objavljivanje svih relevantnih fiskalnih informacija na sistemski način. To je ujedno definicija koja se najčešće koristi, a kojom se koristi i OECD (2002). Međunarodni monetarni fond (IMF, 2009) upotrebljava pojam fiskalne transparentnosti, a definiše ga kao

otvorenost vlade prema javnosti kad je riječ o njezinim prošlim, sadašnjim i budućim fiskalnim aktivnostima te o strukturi i funkcijama vlade koje određuju mjere fiskalne politike i njihove ishode. OECD je ujedno na osnovu iskustava zemalja članica sastavio smjernice za to područje, a odnose se samo na centralnu vlast, a ne i na lokalne jedinice. Smjernice su podijeljene na tri dijela. U prvom dijelu su nabrojani osnovni budžetski/proračunski izvještaji koje bi vlade trebalo da donesu, kao i njihov generalni sadržaj. Naglasak je na samom budžetu/proračunu, prijedlogu budžeta/proračuna, mjesečnim i polugodišnjim izvještajima te na godišnjem obračunu budžeta/proračuna. U drugom dijelu se opisuju specifični podaci koje bi ti izvještaji trebalo da sadrže. Na primjer, to su detaljni podaci o javnom dugu, finansijskoj i nefinansijskoj imovini, doprinosima za penzionirovanje/ mirovinsko osiguranje itd. Treći dio stavlja naglasak na postupke kojima se osigurava kvalitet i integritet izvještaja. To se najviše odnosi na računovodstvene standarde, internu finansijsku kontrolu, reviziju i kontrolu koju provodi parlament. Međunarodni monetarni fond objavio je smjernice za fiskalnu transparentnost, što je širi pojam od budžetske/proračunske transparentnosti (IMF, 2009). Smjernice pokrivaju četiri područja: 1. jasnoću uloga i dužnosti državnog i javnog sektora; 2. otvorenost budžetskog/proračunskog procesa; 3. javnu raspoloživost informacija; 4. garantovanje integriteta izvještaja. Osnovne smjernice su sljedeće: • državni sektor potrebno je jasno razlikovati od javnog sektora i ostatka privrede, a upravljačke uloge unutar javnog sektora trebaju biti jasne i javno objavljene; • treba postojati jasan i otvoren pravni, regulatorni i administrativni okvir za fiskalno upravljanje; • u pripremi budžeta/proračuna potrebno se pridržavati unaprijed utvrđenih rokova i dobro definisanih ciljeva makroekonomske i fiskalne politike; • trebaju postojati jasna pravila za izvršenje i nadgledanje budžeta/proračuna, kao i za izvještavanje o njemu; • javnost mora imati opširne informacije o prošlim, sadašnjim i budućim fiskalnim aktivnostima i glavnim fiskalnim rizicima; • fiskalne informacije treba prezentovati na pravovremen način koji podstiče analizu mjera politike i promoviše odgovornost; • fiskalne aktivnosti moraju proći kroz interni i vanjski nadzor te se potrebno pridržavati računovodstvenih standarda. Vođen smjernicama MMF-a i OECD-a, Center on Budget and Policy Priorities (CBPP) iz Washingtona razvio je 2006. godine indeks otvorenosti budžeta/proračuna, koji se računa svake druge godine, a omogućava međunarodno poređenje transparentnosti budžetskog/proračunskog procesa. Transparentnost prema CBPP-u znači da svi građani neke zemlje imaju pristup informacijama o tome koliko se sredstava raspodjeljuje na različite oblike potrošnje, kakvi se prihodi prikupljaju i kako se troše međunarodna pomoć i drugi javni resursi. Upitnikom, uz pomoć kojega se izračunava indeks, prikupljaju se podaci o javnoj dostupnosti i opsežnosti nekoliko budžetskih/proračunskih dokumenata koji se pojavljuju u pojedinim fazama budžetskog/proračunskog procesa. U fazi pripreme budžeta/proračuna analiziraju se smjernice ekonomske i fiskalne politike; u fazi prihvatanja budžeta/proračuna razmatraju se prijedlog budžeta/proračuna i budžet/proračun za građane (pojednostavnjeni budžet/proračun, lakše razumljiv građanima); u fazi izvršavanja budžeta/proračuna, koja obuhvata provođenje, nadzor i kontrolu, važni su mjesečni izvještaji, polugodišnji izvještaj, godišnji obračun budžeta/proračuna i revizorski izvještaj. Vrijednost indeksa otvorenosti budžeta/proračuna kreće se od 0 do 100, a istraživanje obuhvata brojne zemlje. Nažalost, čak u polovini promatranih zemalja građani dobivaju vrlo oskudne informacije o budžetu/proračunu, što vladama omogućava prikrivanje rasipnog trošenja i korupcije. Najlošije rangirane zemlje po pravilu su afričke zemlje, a među najgorima je i Saudijska Arabija i Sudan. Bosna i Hercegovina je rangirana sa vrijednošću indeksa 44 po zadnjem izvještaju iz 2008. godine, dok su Hrvatska, Srbija, Makedonija rangirane bolje, a Albanija lošije. Crna gora nije među rangiranih 85 zemalja. Među zemljama koje objavljuju opsežne informacije o državnim finansijama dominiraju anglosaksonske zemlje: Velika Britanija, Novi Zeland i SAD. Istraživači CBPP-a utvrdili su pozitivnu korelaciju između vrijednosti indeksa i BDP-a po stanovniku: bogatije zemlje imaju viši indeks. MMF na temelju svojih smjernica objavljuje izvješća o fiskalnoj transparentnosti za pojedine zemlje, ali za različite godine. Izvješća su dostupna na internetskoj stranici MMF-a. (U poglavlju koje daje izvještaje o fiskalnoj transparentnosti, nema izvještaja ili ocjene za Bosnu i Hercegovinu.) Pristup informacijama o fiskalnim aktivnostima države omogućava građanima ne samo razumijevanje političkih i ekonomskih odluka koje imaju znatan uticaj na njihovu svakodnevnicu, nego i sudjelovanje u njihovom donošenju. Ako građani raspolažu podacima o djelovanju države, povećava se kontrola nad vlašću, što pozitivno utiče i na odgovornost vlade prema građanima. Dostupnost informacija izrazito je važna za suzbijanje korupcije i postizanje veće efikasnosti javnih usluga. Budući da su budžeti/proračuni modernih gospodarstava složeni, upravo ta složenost omogućava skrivanje stvarnog stanja u budžetu/proračunu. Nosioci politike mogu da sakriju određene poreske terete, prenamlašavaju korisnost pojedinih izdataka i skrivaju državne obaveze. Često nije u interesu političara da imaju jednostavne, jasne i transparentne budžete/proračune. Međutim, vlade moraju da preduzimaju sve kako bi se povećala transparentnost budžeta/proračuna, jer će to omogućiti građanima i finansijskim tržištima da pravilno ocijene finansijski položaj države, a ekonomskim agentima će olakšati donošenje odluka.

TRANSFERI

- finansijska sredstva koja središnja/centralna država osigurava lokalnim jedinicama na dva načina: u obliku udjela u jednom ili više poreza (vertikalno fiskalno izravnjanje) ili u obliku dotacija/grantova od viših nivoa vlasti prema nižima.

ORGANIZACIONA KLASIFIKACIJA

- rashodi prikazani prema pojedinim proračunskim/budžetskim korisnicima, odnosno strukturi organizacije države (ministarstvima, agencijama i sl.). v. funkcionalna klasifikacija

MEĐUNARODNI MONETARNI FOND (INTERNATIONAL

- (na engleskom International Monetary Fund-IMF) je međunarodna organizacija zadužena za nadzor globalnog finansijskog sistema nadziranjem kamatnih stopa i bilansa plaćanja, kao i za pružanje tehničke i finansijske pomoći. Trenutno MMF ima 184 zemlje članice. Područja aktivnosti MMF-a su: posmatranje, finansijska i tehnička pomoć. Nadzor se sastoji od procjene propisa o novčanoj razmjeni zemalja članica s obzirom na uvjerenje kako jaka i dosljedna ekonomska politika vodi stabilnom deviznom kursu te pogoduje rastu i razvoju svjetske ekonomije. Finansijska pomoć uključuje kredite i zajmove članicama MMF-a s platnim bilansom koja podupire politiku prilagođavanja i reforme. Što se tiče tehničke pomoći, MMF pruža stručnu i ostalu pomoć svojim članicama pri kreiranju i provođenju finansijske i monetarne politike, osnivanje institucija, dogovorima s MMF-om, te statističke podatke. Uvjeti za kreditni aranžman MMF-a su izrazito oštri i jako utiču na ekonomski i socijalni život države, a služe za potporu platnog bilansa države. Za dodjelu kredita nekoj zemlji MMF traži smanjenje troškova države, socijalna davanja i postizanje pune sigurnosti otplate inostranih dugova, tj. predočavanje odgovarajućih makroekonomskih programa koji se veoma strogo ocjenjuju. Odobrenje kredita MMF je znak drugim bankama da mogu ulaziti u kreditne aranžmane, i upravo stoga je važnost stand-by aranžmana velika. Stand-by aranžman (engl. stand-by credit, njem. Bereitschaftskreditabkommen, Beistandskredit) je kratkoročni kredit koji od MMF dobivaju zemlje članice kako bi premostile vanjske likvidnosti. Novac koji se odobrava služi za jačanje vanjske likvidnosti zemlje, odnosno deviznih rezervi centralne/središnje banke i odbranu kursa. Članovi Fiskalnog vijeća BiH postigli su dogovor sa MMF-om o trogodišnjem stand-by aranžmanu u iznosu 1,2 milijarde eura. Dvije trećine sredstava će pripasti FBiH, a trećina RS-u. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine mora uštedjeti 414 miliona maraka, Vlada Republike Srpske 146 miliona, Vijeće ministara 40 miliona i Vlada Brčko distrikta 10 miliona konvertibilnih maraka. Sredstva MMF-a u iznosu od milijardu i 200 miliona eura će biti raspoređena na godišnjem nivou po 400 miliona eura. Smanjenje potrošnje bilo je neophodno u svim državama koje su ušle u kreditni aranžman sa MMF-om. Ukrajina, Latvija, Srbija i Rumunija nedavno su morale preduzeti te korake. Rumunija je zamrzla plate, a u Latviji se primijenio rijedak i ekstreman slučaj rezanja budžeta. Smanjene su penzije za 10 posto i plata za 20 posto ali nije bilo povećanja poreza na dobit. U Srbiji su skoro jednako smanjeni rashodi i povećani prihodi, a sve plate i penzije su zamrznute te je uveden porez na dohotke veće od 9000 dinara. U Mađarskoj i Latviji se i nakon dolaska MMF-a, kreditni rejting dodatno srušio a vlade su kraju pale. Zemlje koje su imale iskustvo s MMF-om pokazale su da novac koje su dobile nije bio dovoljan za prevazilaženje krize i stabilizaciju ekonomije, nego da je taj problem ostavljen domaćim vlastima da ga rješe. Inače, slogan MMF-a glasi: "Stegnite pojas!"

NEIZRAVNI/INDIREKTNI POREZI

- posredni ili indirektni porezi na dobra i usluge koji se ubiru indirektno preko posrednika - uvoznika, proizvođača ili prodavača, npr. porezi na promet, dodatu vrijednost, trošarine/kacize i carine.

MAKROEKONOMIJA

- nauka o fenomenima koji se odnose na čitavu ekonomiju, uključujući inflaciju, nezaposlenost i ekonomski rast.

KUMULIRANI DEFICIT

- v. javni dug

OPERATIVNI BUDŽET/PRORAČUN

- plan prema kojem se alociraju finansijska sredstva svim centrima odgovornosti u organizaciji, a najčešće se sastavlja za jednogodišnje razdoblje. Sadrži procijenjene aktivnosti, kao i sredstva koja su joj za to potrebna.

OPŠTE DOTACIJE/GRANTOVI

- utvrđeni iznos sredstava koji država daje lokalnim jedinicama bez propisivanja namjena korištenja. Lokalne jedinice samostalno raspolažu dotacijama/grantovima sredstvima i koriste ih za namjene koje same odrede.

OPŠTA DRŽAVA

- prema statističkom sistemu javnih financija Međunarodnog monetarnog fonda, obuhvata sve nivoe državne vlasti i sve institucije koje za državu ubiru prihode i izvršavaju rashode.

KONSOLIDOVANI PRORAČUN/BUDŽET OPŠTE DRŽA

- proračun/budžet nakon poništavanja međusobnih transakcija između državnog proračuna/budžeta, proračuna/budžeta izvanproračunskih/ vanbudžetskih fondova te proračuna/budžeta lokalnih jedinica. To je stvarni pokazatelj finansijske pozicije, odnosno prihoda, rashoda i zaduženja države.

KORUPCIJA

- podrazumijeva se generalno zloupotreba javne službe radi lične koristi. Pojavom modernog i demokratskog društva sve se više ističe sistemska disfunkcionalnost korupcije. Ona se ne smatra samo moralno štetnom, već jednim od uzroka neefikasnosti države. Korupcija je, dakle, ponašanje koje je devijacija od normalnog obavljanja javne dužnosti radi lične (ili druge: porodične, privatne klike, interesne grupe) koristi, ona je kršenje normi radi ostvarenja ličnog interesa. To uključuje djelatnosti kao što su podmićivanje (primanje novca ili druge beneficije čime se utiče na odluku javne vlasti), nepotizam (patronaža i primjenjivanje askriptivnih ili porodičnih kriterija u odlučivanju o javnoj stvari) te zloupotreba položaja za ličnu korist (ilegalno korištenje javnog dobra, usluge ili druge gratifikacije). Korupcija se, takođe, može smatrati posebnom situacijom razmjene u kojoj javni službenik smatra svoj položaj izvorom prihoda i želi uvećati ličnu dobit.

FISKALNA GODINA

- razdoblje od dvanaest mjeseci za koje država planira prihode i rashode.

FUNKCIONA KLASIFIKACIJA

- rashodi prikazani prema pojedinim namjenama (javni red i sigurnost, odbrana, zdravstvo i sl.); v. organizaciona klasifikacija

INSTRUMENTI JAVNOG DUGA

- krediti, zajmovi, obveznice, trezorski zapisi kojima se država koristi za finansiranje prekomjernih rashoda (deficita).

FISKALNI KAPACITET

- sposobnost lokalnih jedinica (županija/kantona, opština i gradova) da vlastitim proračunskim/budžetskim sredstvima finansiraju proračunske/budžetske rashode.

FISKALNO OPTEREĆENJE

- predstavlja količnik javnih prihoda i društvenog proizvoda jedne zemlje u jednoj kalendarskoj godini. Razlikuju se i tri vrste parcijalnih fiskalnih opterećenja. Prva vrsta utvrđuje koliko je društveni proizvod konkretne zemlje „opterećen“ nekom vrstom poreza ili dažbina (dažbinskih javnih prihoda). Druga vrsta pokazuje obim fiskalnog opterećenja društvenog proizvoda porezima i dažbinama (dažbinskim javnim prihodima) na nivou regiona, opštine, grada ili nekog drugog nivoa društveno-političke organizovanosti. Treća vrsta može se izračunati za nivo konkretnog poreskog obveznika, pravnog ili fizičkog lica. Ukupno fiskalno opterećenje u BiH je na nivou fiskalnog opterećenja zemalja EU-15 2003. godina (EU-15 40,6%, BiH 39%, Japan 19,4%). Međutim, u strukturi fiskalnog opterećenja značajno mjesto čine indirektni porezi i doprinosi (EU 14% BDP-a, BiH 22%), dok je učešće direktnih poreza znatno manje (EU 13,7%, BiH 3%). Kod analize socijalnih izdvajanja neophodno je konstatovati da je ono još veće ako se uključe i sredstva u vidu grantova iz budžeta socijalnim fondovima. Uvođenje PDV-a imalo je za posljedicu i povećanje opterećenja ekonomije BiH od 4,8%, što znači da je iz istog (uporedivog) nivoa GDP-a prikupljeno 4,8% više indirektnih poreza.

INDEKS POTROŠAČKIH CIJENA

- mjeri sveukupni trošak roba i usluga koje kupuje tipični potrošač. Prvi korak u izračunavanju je da se odrede koje su cijene tipičnom potrošaču najvažnije. Nadležni zavod za statistiku određuje pomenute udjele prateći potrošače i određujući kako izgleda potrošačka korpa tipičnog potrošača. Drugi korak je utvrđivanje kolika je bila cijena sveke od roba i usluga u korpi u određenom trenutku. Treći korak je izračunavanje ukupne cijene potrošačke korpe za određeno vremensko razdoblje. Četvrti korak je izabrati baznu godinu koja će poslužiti kao referentna vrijednost. Posljednji korak je da se iskoristi indeks potrošačkih cijena za izračunavanje stope inflacije, što je procentna promjena indeksa u odnosu na prethodno razdoblje. Cilj indeksa potrošačkih cijena je mjerenje promjena troškova života. Drugim riječima, taj indeks pokazuje za koliko se moraju povećati naša prijanja da bismo održali ujednačen standard života. Ovaj pokazatelj nije idelan mjera za troškove života zbog tri problema: • supstitucijska pristrasnost –

potrošači zamjenjuju (supstituiraju) skuplju robu jeftinijom; • pojava novih roba ; • nemjerljiva promjena u kvalitetu - zavod pokušava da izračunava cijenu potrošačke korpe čiji je kvalitet konstantan, iako tokom vremena dolazi do promjene kvaliteta dijelova potrošačke korpe. Takođe, sastav potrošačke korpe se sporo mijenja, godinama ostaje isti.

IZBJEGAVANJE I UTAJA POREZA

- Neplaćanje poreza ima dva aspekta: legalno ili prihvatljivo izbjegavanje poreza za šta u anglosaksonskoj literaturi postoji naziv tax avoidance i nelegalno, kažnjivo izbjegavanje poreza, ili porezna utaja koja se u istoj literaturi naziva tax evasion.

IZDACI

- nepovratna tekuća i kapitalna plaćanja, s protivobavezom ili bez nje, te isplaćene potpore i transferi drugima.

FISKALNO IZRAVNANJE

- pojam koji označava mehanizam kojim centralna država ublažava nejednakosti proizašle zbog nejednakog rasporeda prihoda na nižim nivoima vlasti. Smanjujući razlike u prihodima na nižim nivoima vlasti, centralna država nastoji da smanji i razlike u potrošnji. Postoje dvije vrste fiskalnog izravnjanja: vertikalno i vodoravno. Glavni instrumenti vertikalnog fiskalnog izravnjanja su transferi u obliku dijeljenja prihoda, a vodoravnog fiskalnog izravnjanja dotacije. Razlika između dijeljenja prihoda i dotacija nalazi se u činjenici da kapacitet povećanja prihoda od lokalnih poreza nije dovoljan za finansiranje javnih usluga na nižim nivoima vlasti te središnja država dijeli prihode od poreza koje imaju širu poresku osnovicu u izvjesnom postotku s nižim nivoima vlasti. Ukoliko se dijeljenjem prihoda ne popuni vertikalni fiskalni jaz, centralna država može dodatno dodijeliti dotacije nižim nivoima vlasti. Glavna svrha dodjele dotacija je postizanje vodoravnog fiskalnog izravnjanja kojim se želi pomoći siromašnim lokalnim jedinicama u finansiranju javnih usluga. Dotacije se na temelju mjerenja fiskalne nejednakosti (koji uključuje izračunavanje fiskalnoga kapaciteta) direktno dodjeljuju lokalnim jedinicama s ispodprosječnim fiskalnim kapacitetom. Osnovni razlog za vertikalno fiskalno izravnjanje predstavljaju razlike u doznačenim prihodima i rashodima između viših nivoa vlasti. Većina glavnih poreza je u nadležnosti centralne države dok su rastuće odgovornosti za finansiranje rashoda na regionalnim i lokalnim jedinicama, te se veličina vertikalnih nejednakosti učestalo pojavljuju na nižim nivoima vlasti. Ukoliko lokalne jedinice povećavaju nivo potrošnje a istovremeno ne povećavaju nivo stopa poreza, vertikalni jaz se povećava. Zato dijeljenje prihoda mora biti uređeno tako da zatvori fiskalni jaz zbog male mogućnosti lokalnih jedinica da povećavaju vlastite prihode ili efikasno smanje rashode (potrošnju). Lokalne jedinice posjeduju ovlaštenja za prikupljanje određenih lokalnih poreza. Zbog uske poreske osnovice, nivo prihoda od lokalnih poreza može biti nizak, te centralna država (ukoliko je potrebno) povećava nivo prihoda lokalnih jedinica dijeljenjem poreza koji imaju širu poresku osnovicu. Osnovno pitanje je koje poreze doznačiti lokalnim jedinicama, a koje ostaviti u nadležnosti centralne države. Efikasnim dijeljenjem prihoda izravnavaju se vertikalne nejednakosti, odnosno jaz između definisanih odgovornosti za rashode nižim nivoima vlasti i doznačenih prihoda koje niži nivoi vlasti dijele sa višim nivoima vlasti. Ukoliko ne postoje objektivni kriteriji dodjele prihoda za popunjavanje fiskalnog jaza, finansiranje deficita na nižim nivoima vlasti može se ostvariti povećanim zaduživanjem lokalnih jedinica u zemlji i inozemstvu. Povećano zaduživanje lokalnih jedinica može dovesti do makroekonomskih poteškoća uslovljenim povećanjem ukupnog nivoa javnog duga. Dijeljenje prihoda, odnosno podjela odgovornosti za prikupljanje i raspolaganje poreskim prihodima između centralne i nižih nivoa vlasti model je koji koriste mnoge zemlje kao npr. Njemačka, Austrija, Danska, Španija, Poljska, Mađarska, Hrvatska i druge. Mehanizam dijeljenja prihoda vidi se u stabilizacionom efektu. Određujući stope poreza i dijeleći poresku osnovicu između viših i nižih vlasti, centralna vlast postiže jednostavan efekat kontrole i uticaja na poreze, i visinu prikupljanja poreza mijenjanjem stopa ili odnosa u poreskim prihodima koji ostaju na nižim nivoima vlasti. Njemačka je primjer zemlje u kojoj je i porez na dodatu vrijednost predmet raspodjele između viših i nižih nivoa vlasti. Raspodjela nije stihijska, nego je zadata formulom na temelju poreske osnovice i broja stanovnika koji određuju stepen preraspodjele poreza među pojedinim područjima. Vodoravno fiskalno izravnjanje. Razlike u stepenu razvoja između pojedinih područja države utiču na potrebu ublažavanja nejednakosti proisteklih iz različitih prirodnih, demografskih, ekonomskih i političkih uslova u kojima su se pojedina područja

razvijala. Zato su dotacije neophodne siromašnim lokalnim jedinicama, odnosno onima čiji kapacitet povećanja prihoda od lokalnih poreza koje plaća lokalno stanovništvo nije dovoljan. Povećanje kapaciteta prihoda lokalnih jedinica odgovara iznosu datih transfera od centralne države kojim se osigurava finansiranje nižih nivoa vlasti. U praksi postoje dva načina dodjele dotacija: dotacije od centralne države i dotacije između regija koje se daju siromašnim siromašnim jedinicama na kooperativnoj osnovi (npr. u Njemačkoj). Oba oblika imaju svojih prednosti ukoliko je dodjela dotacija jasna i transparentna. U literaturi, kao i u praksi većine zemalja, postoji više dokaza kako je transfere lokalnim jedinicama bolje dodjeljivati s nivoa regija nego sa centralnog nivoa. Boljim poznavanjem finansijskih prilika lokalnih jedinica na svom području, regije mogu transferima kroz preraspodjelu izvora pomoći lokalnim jedinicama s manjim fiskalnim kapacitetom i izazvati pozitivan efekat ujednačavanja prihoda lokalnih jedinica na cijelom svom području. Međutim, u mnogim državama nema političke saglasnosti koja bi omogućila dvostruki pristup kod dodjele dotacija. Stoga se dotacije obično dodjeljuju od centralne države lokalnim jedinicama. Dotacije/grantovi (grants) određeni su iznos sredstava koje centralna država daje lokalnim jedinicama na temelju mjerenja fiskalne nejednakosti. Kao uobičajena mjera fiskalne nejednakosti između lokalnih jedinica koristi se fiskalni kapacitet. Fiskalni kapacitet je sposobnost lokalnih jedinica da prikupljaju prihode iz vlastitih izvora, te sposobnost za finansiranje javnih usluga. Zato se korištenjem dotacija prilagođavaju razlike u mogućnostima finansiranja osnovnih javnih usluga između lokalnih jedinica. Budući da dotacije/grantovi služe za fiskalno izravnjanje, pravo na takav udio ostvaruju samo one lokalne jedinice koje imaju ispodprosječan fiskalni kapacitet, odnosno koje vlastitim prihodima ne mogu pokriti potrebnu proračunsku/budžetsku potrošnju. Za provođenje programa fiskalnog izravnjanja koji uključuje dotacije/grantove, donosioci odluka na centralnom državnom nivou zahtijevaju tačno fiskalno stanje lokalnih jedinica. Takve mjere fiskalnog stanja su neophodne, prvo kod procjena veličine fiskalnih nejednakosti i potrebe za državnim akcijom i drugo, za izradu odgovarajuće formule kojom se rješavaju ove nejednakosti. Glavni problemi su mjerenje fiskalne nejednakosti i pitanje izbora najboljeg načina dodjele sredstava, odnosno treba li odluka o dotacijama biti regulisana nekim kriterijima ili prepuštena odluci centralne vlade ili države. Kao mjere fiskalne nejednakosti koriste se kapacitet povećanja prihoda i potrebni rashodi. Obje mjere izražene su u novčanoj jedinici po stanovniku i odražavaju uticaj socioekonomskih faktora, kao što su dohodak i stopa siromaštva koje su izvan kontrole lokalnih vlasti. U razvijenim zemljama koriste se posebne alokacione formule za izračunavanje dotacija/grantova lokalnim jedinicama. Formula za raspodjelu utemeljena je na pristupačnoj mjeri fiskalnog kapaciteta koji se obično mjeri kao nivo dohotka ili prihoda po stanovniku i potreba lokalnih jedinica. Korištenje alokacione formule omogućava da se sredstva raspodjeljuju lokalnim jedinicama obrnuto proporcionalno njihovim fiskalnim kapacitetima, a direktno proporcionalno njihovim fiskalnim potrebama. Procjena fiskalnog kapaciteta i rashoda mora biti nezavisna od lokalnih jedinica i zadržana na nivou centralne vlade ili države. Ukoliko se ovaj kriterij zanemari, postoji opasnost od uticaja i manipulisanja od strane primaoca dotacija/grantova (lokalnih jedinica). Države u svojim zakonima kojima regulišu finansiranje lokalnih jedinica posebno regulišu i određuju mjerila za fiskalno izravnjanje. U praksi složenih državnih zajednica obično se primjenjuju formule kojima se sredstva doznakačavaju nižim nivoima vlasti. Zemlje u tranziciji aktivnije su prišle regulisanju sistema fiskalnog izravnjanja, ali praksa tih zemalja pokazuje da je osim nekoliko zemalja (Poljska, Mađarska) dodjela dotacija/grantova utemeljena na ad hoc odluci, a ne prema formuli. Na kraju treba istaći da je izvjestan stepen razlika između prihoda i rashoda neizbježan u svim složenim zajednicama. Zato je neophodna efikasna centralna poreska uprava koja doprinosi rješavanju problema vertikalne i vodoravne fiskalne nejednakosti. Nakon uređenja poreske odgovornosti, dijeljenje prihoda i dotacije/grantovi mogu ispraviti nastale nejednakosti. Poteškoće u uređenju sietam transfera ili sukob oko zahtjeva za povećanjem prihoda nižih nivoa vlasti znači da dijeljenje prihoda i mehanizam dotacija/grantova nije u potpunosti riješio problem fiskalnog izravnjanje.

INDIREKTNI KORISNICI BUDŽETSKIH / PRORAČ

- budžetski fondovi, javna preduzeća, fondovi i direkcije, ustanove uspostavljene bilo od centralne ili nižih nivoa vlasti , i slično, a nad kojima osnivač, preko direktnih korisnika budžetskih/proračunskih sredstava vrši zakonom utvrđena prava u pogledu upravljanja i finansiranja.

JAVNE POTREBE

- Sve javne potrebe, odnosno funkcije i djelatnosti države klasifikujemo u sledeće osnovne grupe: • prvu grupu čine klasične javne funkcije države vezane za funkcionisanje političkog i ekonomskog sistema (državna administracija na svim nivoima državne organizovanosti); • druga grupa obuhvata potrebe za međunarodnom bezbjednošću zemlje, što

podrazumijeva postojanje oružane sile (vojske); • treću grupu formiraju funkcije unutrašnje bezbjednosti u pogledu zaštita sloboda i prava građana, njihove imovine, kao i zaštita postojećeg političkog, pravnog i ekonomskog sistema i poretka. U pitanju su funkcije organa unutrašnjih poslova, ali i pravosudnih organa i organa tužilaštva i pravobranilaštva te ombudsman (zaštitnik građana); • četvrtoj grupi pripadaju funkcije iz domena socijalne sigurnosti građana. U pitanju su, u savremenom smislu riječi, dve podgrupe funkcija. Najprije, riječ je o funkcijama obaveznog socijalnog osiguranja (penzijsko-invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti). Osim toga, ta funkcija podrazumijeva i djelatnost države i njenih organa u oblasti socijalnog zbrinjavanja i zaštite svih građana koji su iz bilo kojih razloga ostali bez (dovoljne) ekonomske snage da, u datim uslovima, mogu da opstanu; • petu grupu formiraju funkcije u tzv. društvenim aktivnostima koje su veoma brojne, a obuhvataju obrazovanje, nauku, kulturu, fizičku kulturu i slično; • šestu grupu čine funkcije u domenu ekonomske politike i privrednog razvoja; • sedmoj grupi pripadaju vanredne funkcije države i njenih organa i institucija, uslovljene nepredvidljivim događajima većih ili manjih razmjera kako na unutrašnjem planu tako i u svjetskom okruženju: u slučajevima elementarnih nepogoda, poremećaja spoljnopolitičkih uslova (rat), unutrašnjih političkih i socijalnih poremećaja i slično.

IZVANPRORAČUNSKI FONDOVI / VANBUDŽETSKI

- pravne osobe koje se finansiraju iz namjenskih poreza, odnosno doprinosa i/ili neporeskih prihoda.

JAVNO DOBRO

- Obezbeđenje javnih dobara važno je za funkcionisanje svake države. Pojedinci zadovoljavaju svoje potrebe upotrebom odgovarajućih javnih dobara i uživanjem odgovarajućih usluga. Jedno od osnovnih pitanja koje se može postaviti je pitanje vrste i prirode dobara i usluga koje bi javni sektor trebalo da obezbjedi i u kojem obimu. Javni sektor može da obezbjedi sljedeće vrste javnih dobara: Čista javna dobra – nemaju osobine isključivosti (svako ih može koristiti pod istim uslovima) i rivaliteta (nam konkurencije, pruža ih samo javni sektor). Riječ je o narodnoj odbrani, policiji, upravi, zaštiti životne sredine i slično. Nečista javna dobra - Iz potrošnje nečistih javnih dobara moguće je isključiti pojedine potrošače. Reč je o dobrima čije se obezbjeđenje može organizovati i na tržišnim principima, kao kod privatnih dobara, ali je interes države da ih koriste svi građani. Riječ je o saobraćajnicama, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i slično. Mješovita javna dobra – Riječ je o dobrima koja imaju karakteristike i privatnih i javnih dobara. Tipičan primjer mješovitog javnog dobra predstavlja protivpožarna zaštita. Svi imaju pravo na taj vid zaštite, ali ukoliko u lokalnoj zajednici postoji samo jedna vatrogasna jedinica, a požar izbije na dva mjesta, određeni građani će biti isključeni iz potrošnje ovog javnog dobra. Prilikom obezbjeđivanja mješovitih javnih dobara treba uzeti u obzir broj potrošača i teritoriju na kojoj se dobro obezbjeđuje. Meritorna javna dobra (usluge) – riječ je o dobrima kada država interveniše tako što nameće korištenje određenih dobara, odnosno uslugama pojedincima, jer oni do toga imaju koristi: obavezno korištenje sigurnosnih pojaseva, obavezno osnovno obrazovanje, i slično. Moguća je još jedna podjela javnih dobara u zavisnosti od toga da javna dobra imaju različite kapacitete, odnosno da ih mogu obezbjeđivati razni nivoi vlasti: lokalna javna dobra, regionalna javna dobra, državna javna dobra, međunarodna javna dobra i globalna javna dobra.

IZRAVNI/DIREKTNII POREZ

- neposredni ili direktni porez koji se direktno nameće poreskom obvezniku, npr. porez na dohodak, dobit, imovinu te na nasljedstva i darove.

JAVNA POTROŠNJA (V. VELIČINA DRŽAVE)

- rashodi ili troškovi javnog sektora. obuhvata budžetske, fondovske i druge vanbudžetske javne rashode. Podatke o javnoj potrošnji, koja se odnosi na budžetske i vanbudžetske fondovske rashode u Bosni i Hercegovini, za sada jedino objavljuje Centralna banka.

JAVNI DUG

- ukupna zaduženost države prema domaćim ili inostranim povjeriocima u određenom trenutku. Označava kumulirani deficit proračuna/budžeta na svim nivoima na kojim država prikuplja i troši sredstva (državnog proračuna/budžeta, proračuna/budžeta lokalnih jedinica, te izvanproračunskih/vanbudžetskih fondova).

JAVNE FINANSIJE

- ekonomska grana koja se bavi analizom politike državnih prihoda i rashoda. Javne financije (engl. public finance, njem. Staatsfinanzen, fr. finances publiques) proučava prirodu i efekte državnog korištenja fiskalnih instrumenata – oporezivanje i potrošnju, uzimanje i davanje kredita, kupovine i prodaje. Podrazumijevaju međusobne odnose pojedinih državnih organa, te centralne države i lokalnih vlasti (viših i nižih nivoa vlasti). Ponekad uključuju i proučavanje javnih preduzeća i nacionalizovanih industrija, koje se poput svakog drugog preduzeća mogu same da finansiraju i tako da budu ivan domašaja čistih javnih finansija, ali ih njihov odnos s državom dovodi u raspravu o javnim finansijama. Osnovna tema javnih finansija su javna ili zajednička dobra ili usluge neophodne pojedincima a pružaju ih javne vlasti (npr. odbrana i zdravstvo), te način na koji se finansiraju. Kad država troši novac na oružje ili obrazovanje, to ima uticaja na proizvodnju i potrošnju. Nametanje poreza za plaćanje državne potrošnje (i način na koji od nje imaju koristi različite grupe) utiče na raspodjelu dohotka i bogatstva. Veličina i raspodjela oporezivanja utiče na vrstu i nivo ukupne proizvodnje. Isto tako utiču i odluke da se dio rashoda finansira uzimanjem kredita umjesto oporezivanjem, ili da se zbog budžetskih rashoda nametnu porezi. Upravljanje nacionalnim ili javnim dugom (tj. zaduženjima akumuliranim u prošlosti) predstavlja probleme i monetarnoj politici. Oporezivanje i državna potrošnja utiču i na prirodu i veličinu cikličkih poslovnih fluktuacija te, dugoročno, na stopu privrednog rasta. Rasprava o javnim finansijama mora da uključi i analizira ciljeve fiskalne politike. Mogući zadaci politike uključuju visok i stabilan nivo zaposlenosti bez inflacije, visoku stopu ekonomskog rasta, čvrstu valutu, pravedniju raspodjelu dohotka, visok stepen slobode izbora za potrošače, zaposlene, trgovce, ulagače, poslovne ljude i druge. U literaturi o javnim finansijama obično se analiziraju načela oporezivanja. Oporezivanje treba biti pravedno, ravnomjerno, djelotvorno itd. Načela oporezivanja ne mogu da se izvode samo pomoću ekonomske analize, bez pretpostavki zasnovanih na političkim i etičkim načelima. Ipak, ekonomija proučava opšte efekte različitih fiskalnih prijedloga na cijene, kamate, štednju, investicije, podsticaje, profite, proizvodnju, smještaj reduzeća, zaposlenost, dohotke, plate itd.

IZVRŠENJE PRORAČUNA/BUDŽETA

- korištenje proračunskih/budžetskih sredstava tokom godine za namjene i ciljeve utvrđene planom proračuna/budžeta.

IZVANPRORAČUNSKE INSTITUCIJE / VANBUDŽET

- finansijuski program, posebni računi i podračuni, budžetski fondovi. Finansijuski program predstavlja finansijusku instituciju za finansiranje javnih potreba čije finansiranje traje, po pravilu, duže od jedne godine. U zavisnosti od nivoa vlasti i njenih ovlaštenja, koriste se za finansiranje javnih rashoda viših nivoa vlasti u oblasti odbrane, zadrstvne zaštite, socijalne zaštite, boračke i invalidske zaštite, socijalne sigurnosti, obrazovanja, nauke, kulture, kao i drugih

oblasti utvrđenih zakonom, zatim utvrđene obaveze prema javnim službama, podsticanje razvoja, zaštite i sanacije od elementarnih nepogoda, razvoj nedovoljno razvijenih područja, zaštita i unapređenje životne sredine, itd, a kod nižih nivoa vlasti određene potrebe građana u oblasti kulture, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, zatim razvoj komunalnih djelatnosti u skladu sa zakonom, utvrđivanje gradskog građevinskog zemljišta i obezbjeđivanje korištenja poslovnog prostora, izgradnja i održavanje lokalnih puteva, ulica i drugih javnih objekata od opšteg interesa. Posebni računi i podračuni predstavljaju instrument finansiranja onih javnih potreba, odnosno djelatnosti (prije svega društvenih) čije finansiranje zahtijeva poseban način prikupljanja i korištenja sredstava. Razlozi za uvođenje posebnih računa i podračuna nalaze se u potrebi da s eodređenim državnim organizacijama i institucijama ustupe određena budžetska sredstva za finansiranje određenih društvenih potreba i da s euplata obaveznih participacija za korištenje usluga javnih službi vrši direktno na poseban račun. Budžetski fondovi se formiraju za finansiranje djelatnosti, odnosno poslova javnih preduzeća za koje se koriste kreditna sredstva ili vrši plasman sredstava koji zahtijeva poseban računa evidentiranja i korištenja sredstava. Korištenjem budžetskih fondova finansiraju se brojne djelatnosti iz nadležnosti viših (obaveze prema javnim službama, mjere za podsticaje razvoja, uključujući i nedovoljno razvijena područja, zaštita i sanacija od elementarnih nepogoda, unapređenje i zaštita životne sredine, i sl.) i nižih nivoa vlasti (obavljanje i razvoj komunalnih djelatnosti, utvrđivanje gradskog građevinskog zemljišta i korištenje poslovnog prostora, staranje o izgradnji i održavanju lokalnih puteva, ulica i drugih javnih objekata od opštinskog značaja, i sl.) Finansijski plan je instrument finansiranja organizacija obaveznog socijalnog osiguranja: penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj privremene nezaposlenosti.

JAVNI SEKTOR

- dio privrede države koji u najširem smislu obuhvata sve nivoe državne vlasti, sistem socijalnog, penzionog i zdravstvenog osiguranja te javna poduzeća. Javni sektor u Bosni i Hercegovini obuhvata institucije zakonodavne, izvršne i pravosudne vlasti, javnu upravu i sve djelatnosti u kojima država, entiteti, kantoni, Distrikt Brčko, gradovi i opštine imaju nadležnosti po osnovu zakonskih i vlasničkih prava, kao što su obrazovanje, zdravstvo, penzijsko-invalidska i socijalna zaštita, javna preduzeća ili društva sa javnim kapitalom, prirodna i kulturna bogatstva i slično. Institucije zakonodavne vlasti su predstavnička tijela na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Na državnom nivou institucija zakonodavne vlasti je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, koja je sastavljena od Predstavničkog doma i Doma naroda. Predstavnički dom čine 42 izabrana poslanika, a Dom naroda 15 delegiranih predstavnika naroda. Na entitetskom nivou institucije zakonodavne vlasti su Parlament Federacije Bosne i Hercegovine i Narodna skupština Republike Srpske. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine sastoji se od Predstavničkog doma, koga čine 98 izabrana poslanika i Doma naroda, koga čini 57 delegiranih predstavnika naroda. Narodnu skupštinu Republike Srpske čine 83 izabrana poslanika. Predstavnička tijela kantona i Brčko distrikta čine izabrani poslanici, a opština i gradova izabrani vijećnici ili odbornici. Institucije izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini su Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, vlade entiteta, kantona i Brčko distrikta i načelnici opština. Upravne i stručne poslove obavljaju institucije javne uprave na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Institucije pravosudne vlasti su sudovi, tužilaštva i druge pravosudne institucije. Sudovi su organizovani na državnom, entitetskom, kantonalnom, okružnom i lokalnom nivou. Tužilaštva su organizovana na državnom, entitetskom, kantonalnom, okružnom i nivou Brčko distrikata. Visoko sudsko i tužilačko vijeće je nezavisni i samostalni organ, nadležan za imenovanje sudija i tužilaca i druge poslove koji trebaju obezbijediti nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe u Bosni i Hercegovini. Djelatnosti obrazovanja, zdravstva, penziono-invalidske i socijalne zaštite, zapošljavanja i kulture obavljaju se kao javni poslovi na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Ove djelatnosti su organizovane u fondovima, ustanovama i drugim institucijama. Određene privredne djelatnosti obavljaju se u preduzećima i društvima sa većinskim javnim kapitalom na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Javna preduzeća i društva sa većinskim javnim kapitalom organizovana su u oblasti telekomunikacija, pošta, željezničkog i vazdušnog saobraćaja, elektroprivrede, šumarstva, vodoprivrede, komunalnih i drugih djelatnosti.

PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI KORISNICI

- agencije, ministarstva i ostala tijela državne uprave, vlasti te svi ostali koji se financiraju iz proračuna/budžeta.

PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI DEFICIT

- višak državnih rashoda nad državnim prihodima u određenom razdoblju, najčešće u jednoj godini.

PRIHODI

- (v. i javni prihodi) – novac koji prikuplja država. To su porezi, takse i naknade za različite usluge, te prihodi od prodaje državne kapitalne imovine. Prihodi prikupljeni po ovim osnovama dijele se između nivoa vlasti. Pripadnost prihoda je u Federaciji BiH rješeno Zakon o pripadnosti javnih prihoda Federacije BiH koji, takođe, reguliše šta se smatra javnim prihodima: „Javnim prihodima, u smislu ovog Zakona, smatraju se indirektni porezi, direktni porezi, naknade, takse, doprinosi, donacije i drugi prihodi, utvrđeni zakonima i drugim propisima Bosne i Hercegovine, Federacije, kantona i jedinica lokalne samouprave. Član 3. Raspodjela javnih prihoda: Javni prihodi, u smislu ovog Zakona, raspodjeljuju se između Federacije, kantona i jedinica lokalne samouprave, a služe za finansiranje funkcija Federacije, Direkcije za ceste Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Direkcija za ceste), kantona i jedinica lokalne samouprave. Raspodjela ovih sredstava utvrđuje se i iskazuje u budžetu: Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Budžet Federacije), Direkcije za ceste, kantona i jedinica lokalne samouprave. II - PRIPADNOST JAVNIH PRIHODA U FEDERACIJI 1. Pripadnost javnih prihoda Federaciji Član 4. Federaciji pripadaju prihodi, kako slijedi: a) udio prihoda sa jedinstvenog računa, u skladu sa Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda (Službeni glasnik BiH", broj 55/04); b) 100% od poreza na dobit preduzeća, banaka i drugih finansijskih organizacija, društava za osiguranje i reosiguranje imovine i lica, pravnih lica, iz oblasti elektroprivrede, pošte i telekomunikacija i pravnih lica iz oblasti igara na sreću i zabavnih igara kojima je to jedina djelatnost; c) naknade i takse u skladu sa federalnim propisima; d) novčane i druge kazne u skladu sa federalnim propisima; e) prihodi od prirodnih dobara u vlasništvu Federacije; f) prihodi od korištenja ili prodaje federalne imovine; g) donacije; i h) drugi prihodi predviđeni zakonom i drugim propisima Federacije. Član 5. Vrste javnih prihoda iz člana 4. stav 1. tač. b) do h) ovog Zakona, porez na plaću, te instrumenti na osnovu kojih se ti prihodi ostvaruju, uređuju se posebnim federalnim zakonima. Član 6. Udio prihoda sa jedinstvenog računa iz tačke a) člana 4. ovog Zakona raspodjeljuju se kako slijedi: a) finansiranje funkcija Federacije 36,2%, b) finansiranje funkcija kantona 51,48%, c) finansiranje funkcija jedinica lokalne samouprave 8,42% d) Direkcija za ceste 3,9%. Dinamika raspodjele prihoda iz prethodnog stava vrši se prema dinamici praznjenja sredstava sa jedinstvenog računa, a u skladu sa Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda. 2. Pripadnost javnih prihoda kantona Član 9. Učešće kantona u raspodjeli prihoda sa jedinstvenog računa Pojedinačno učešće kantona u raspodjeli prihoda iz člana 6. ovog Zakona vrši se na osnovu formule koja se zasniva na sljedećim omjerima: - 57% na osnovu broja stanovnika u kantonu; - 6% na osnovu površine kantona; - 24% na osnovu broja učenika u osnovnom obrazovanju; - 13% na osnovu broja učenika u srednjem obrazovanju. Formula sadrži koeficijent, koji odražava posebne rashodovne potrebe Kantona Sarajevo. Taj koeficijent iznosi 2. Formula sadrži koeficijent koji odražava posebne rashodovne potrebe kantona sa najmanjim prihodima po stanovniku po osnovu poreza na promet, kako slijedi: - Bosansko-podrinjski kanton Goražde, koeficijent 1,8, - Kanton 10, koeficijent 1,1. Član 10. Učešće kantona u ostalim javnim prihodima Kantonima, pored udjela u raspodjeli prihoda iz člana 6. ovog Zakona, pripadaju i drugi javni prihodi, kako slijedi: a) 100% od poreza na dobit koji su uplatila sva preduzeća koja nisu navedena u članu 4. stav 1. tačka b) ovog Zakona.; b) 71,5% od poreza na plaću uplaćenog u svakom kantonu; c) naknade i takse u skladu sa kantonalnim propisima; d) novčane i druge kazne u skladu sa kantonalnim propisima; e) prihodi od prirodnih dobara u vlasništvu kantona; f) prihodi od korištenja ili prodaje kantonalne imovine; g) donacije i namjenske dotacije; h) drugi prihodi predviđeni zakonom i drugim propisima Federacije i kantona. Član 11. Iz kantonalnog budžeta finansiraju se: 1. institucije zakonodavne, sudske i izvršne vlasti kantona; 2. zdravstvena zaštita; 3. obrazovanje; 4. kultura; 5. socijalna problematika; i, druge potrebe utvrđene planovima rashoda kantonalne vlasti od interesa za kanton. 3. Pripadnost javnih prihoda jedinica lokalne samouprave Član 12. Učešće jedinica lokalne samouprave u raspodjeli prihoda sa jedinstvenog računa Pojedinačno učešće jedinica lokalne samouprave u raspodjeli prihoda iz člana 6. ovog Zakona vrši se na osnovu formule koja se zasniva na sljedećim omjerima:- 68% na osnovu broja stanovnika u jedinici lokalne samouprave; - 5% na osnovu površine jedinice lokalne samouprave; - 20% na osnovu broja učenika u osnovnom obrazovanju; - 7% na osnovu nivoa razvijenosti općina, definisanog kroz indeks razvijenosti. Formula sadrži koeficijent koji odražava posebne rashodovne potrebe jedinica lokalne samouprave čiji broj stanovnika prelazi 60.000. Taj koeficijent iznosi 1,2.

Formula sadrži koeficijent koji odražava posebne rashodovne potrebe jedinica lokalne samouprave koje su odgovorne za materijalne troškove osnovnih škola. Taj koeficijent iznosi 1,5 i primjenjuje se na broj učenika osnovnih škola. Indeks razvijenosti općina predstavlja odnos prihoda od poreza na promet i poreza na dohodak sa Federacije, prosječnim prihodom od tih poreza po stanovniku. Koeficijenti u formuli se primjenjuju na broj stanovnika: a. Općine sa manje od 20% od prosjeka Federacije imaju koeficijent od 1,8. b. Općine sa manje od 40% od prosjeka Federacije imaju koeficijent od 1,5. c. Općine sa manje od 60% od prosjeka Federacije imaju koeficijent od 1,4. d. Općine sa manje od 80% od prosjeka Federacije, imaju koeficijent od 1,2. Član 13. Učešće jedinica lokalne samouprave u ostalim javnim prihodima Pored udjela u raspodjeli prihoda iz člana 6. ovog Zakona, jedinicama lokalne samouprave pripadaju i drugi javni prihodi kako slijedi: a) Najmanje 28,5% od poreza na plaću uplaćenog u svakoj jedinici lokalne samouprave; b) 100% od naknada po osnovu korištenja i uređenja zemljišta; c) naknade i takse u skladu sa propisima jedinica lokalne samouprave; d) novčane i druge kazne u skladu sa propisima jedinica lokalne samouprave; e) prihodi od prirodnih dobara u vlasništvu jedinica lokalne samouprave; f) prihodi od korištenja ili prodaje imovine jedinica lokalne samouprave; g) donacije i namjenske dotacije; h) drugi prihodi predviđeni zakonom i drugim propisima Federacije, kantona i jedinica lokalne samouprave. Kantoni mogu donijeti propise kojima se jedinicama lokalne samouprave povećava udio u raspodjeli prihoda po osnovu poreza na plaću. Općinska vijeća donose propise kojima se utvrđuje visina naknada po osnovu korištenja i uređenja zemljišta, kao i visina drugih naknada, novčanih kazni i taksi u njihovoj nadležnosti.“ U Republici Srpskoj šta čini prihode i kako se oni dijele sadržano je u Zakonu o budžetskom sistemu Republike Srpske: „Član 7. Prihodi koji pripadaju budžetu Republike su: 1. prihodi od indirektnih poreza uplaćeni u budžet Republike Srpske sa Jedininstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje, a u skladu sa Zakonom o uplatama na jedinstveni račun i raspodjelu prihoda; 2. porez na dobit; 3. porez na dohodak: - porez na prihode od autorskih prava, patenata i tehničkih unapređenja, - porez na prihode od kapitala i - porez na prihode od kapitalnih dobitaka; 4. porezi na upotrebu, držanje i nošenje dobara: - porez na upotrebu motornih vozila, - porez na upotrebu čamaca, plovećih postrojenja i jahti, - porez na upotrebu vazduhoplova i letjelica i - porez na držanje i nošenje oružja; 5. porez na priređivanje igara na sreću izabavnih igara; 6. takse: - republičke administrativne takse, - republičke sudske takse, - posebna republička taksa i - ostale republičke takse; 7. naknade: - koncesione naknade za korišćenje prirodnih i drugih dobara od opšteg interesa, izuzev koncesionih naknada po Zakonu o rudarstvu, - naknade, odnosno sredstva za zaštitu okoline i - naknade za korišćenje prirodnih i drugih dobara od opšteg interesa; 8. novčane kazne, izuzev kazni iz člana 10. tačka 2. ovog zakona; 9. prihodi od nezakonito stečene imovine i imovinske koristi; 10. ostali prihodi: - prihodi od donacija i prihodi koje budžetski korisnici ostvare vršenjem redovne i dopunske djelatnosti, koja nije u suprotnosti sa zakonom kojim se uređuje njihova djelatnost, u procentu utvrđenom Zakonom o izvršenju budžeta i - ostali prihodi budžeta Republike. Član 8. Prihodi koji se dijele između budžeta Republike, budžeta opština i gradova i drugih korisnika su: 1. prihodi od indirektnih poreza, uplaćeni u budžet Republike Srpske sa Jedininstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje, koji se nakon izdvajanja dijela sredstava za servisiranje spoljnog duga Republike Srpske dijele na sljedeći način: - budžet Republike Srpske 72,0%, - budžeti opština i gradova 24,0% i - JP "Putevi Republike Srpske" 4,0%. 2. porez na dohodak: - porez na prihode od samostalne djelatnosti i - porez na lična primanja, koji se nakon izdvajanja dijela sredstava za rezerve u visini 10% na ime povrata po osnovu umanjenja poreske osnovice dijele između budžeta Republike i budžeta opština i grada u razmjeri 75:25; 3. naknada za promjenu namjene poljoprivrednog zemljišta koja se dijeli između budžeta Republike i budžeta opština i grada u razmjeri 30:70; 4. koncesiona naknada za korišćenje mineralnih sirovina koja se dijeli između budžeta Republike i budžeta opština i grada u razmjeri 30:70; 5. posebne vodne naknade: - naknade za zahvatanje površinskih i podzemnih voda, - naknade za proizvodnju električne energije dobijene korišćenjem hidroenergije, - naknade za vađenje materijala iz vodotoka, koje se dijele između budžeta Republike i budžeta opština i grada u razmjeri 70:30 i - naknade za zaštitu voda koje se dijele između budžeta Republike, budžeta opština i grada i Fonda za zaštitu životne sredine Republike Srpske u razmjeri 55:30:15; 6. oduzeta imovinska korist i sredstva dobijena od prodaje oduzetih predmeta iz nadležnosti Republičke uprave za inspeksijske poslove, koja se dijeli između budžeta Republike i budžeta opština i grada u razmjeri 70:30. Član 9. Pojedinačno učešće opština i gradova u raspodjeli prihoda iz člana 8. tačka 1. vrši se na osnovu formule, a u skladu sa sljedećim kriterijumima: - 75% na osnovu broja stanovnika opštine i grada, - 15% na osnovu površine opštine i grada i - 10% na osnovu broja učenika u srednjim školama. Sredstva doznačena opštinama i gradovima smatraju se opštim transferom, te ih opštine i gradovi troše u skladu sa svojim budžetima. Sistem raspodjele između opština iz člana 8. tačke 1. ovog zakona sprovodi se u periodu od deset godina prema formuli: 1. godina: $X(i) = a(i) \times 0,85 + b(i) \times 0,15$ 2. godina: $X(i) = a(i) \times 0,80 + b(i) \times 0,20$ 3. godina: $X(i) = a(i) \times 0,70 + b(i) \times 0,30$ 4. godina: $X(i) = a(i) \times 0,60 + b(i) \times 0,40$ 5. godina: $X(i) = a(i) \times 0,50 + b(i) \times 0,50$ 6. godina: $X(i) = a(i) \times 0,40 + b(i) \times 0,60$ 7. godina: $X(i) = a(i) \times 0,30 + b(i) \times 0,70$ 8. godina: $X(i) = a(i) \times 0,20 + b(i) \times 0,80$ 9. godina: $X(i) = a(i) \times 0,10 + b(i) \times 0,90$ 10. godina: $X(i) = b$

(i) x 1 pri čemu je : $X(i)$ – udio koji opština i grad ima u iznosu sredstava određenom za opštine prema članu 8. stav 1. tačka 1, a (i) – istorijski udio koji je određena opština i grad imala u prihodima od poreza na promet i akcizama u 2005. godini, b (i)- udio koji određena opština i grad ima u iznosu sredstava određenom za opštine nakon primjene formula iz člana 8. ovog zakona. Odluku o utvrđivanju koeficijentata raspodjele u skladu sa formulom iz prethodnog stava donijeće Vlada u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu ovog zakona. Član 10. Prihodi koji pripadaju budžetu opštine su: 1. porez na imovinu, 2. novčane kazne izrečene u prekršajnom postupku za prekršaje utvrđene odlukama opština, 3. opštinske administrativne takse, 4. komunalne takse, 5. posebne vodne naknade - naknada za zaštitu od voda, 6. opštinske naknade za korišćenje prirodnih i drugih dobara od opšteg interesa, 7. porez na dobitke od igara na sreću, 8. ostali prihodi: - prihodi od donacija i prihodi koje budžetski korisnici ostvare vršenjem redovne i dopunske djelatnosti, koja nije u suprotnosti sa zakonom kojim se uređuje njihova djelatnost, u procentu utvrđenom odlukom o izvršenju budžeta i - ostali opštinski prihodi. Član 11. Prihodi fondova su: - doprinosi, - pomoći i - ostali prihodi.“ Što se tiče institucija BiH, u skladu sa Članom 12 Zakona o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli prihoda (Službeni glasnik BiH, br. 55/04), udio koji se dnevno prenosi državi BiH izračunava se kao „iznos koji se pojavljuje u budžetu države za tekuću godinu pomnožen s koeficijentom koji se dobije kada se 1 podijeli sa brojem radnih dana Uprave u tekućoj godini“. Prihodi od indirektnih poreza čine u budžetu za 2010, recimo, oko 67%, a ostatak prihoda čine neoporeski prihodi: prihodi od taksa i naknada (administrativne takse u BiH i diplomatsko-konzularnim predstavništvima, prihodi od knjižica za pasoše u BiH i diplomatsko-konzularnim predstavništvima), prihodi od posebnih naknada i taksi (prihodi Regulatorne agencije za komunikacije (takse i naknade), doprinosi za korištenje spektra frekvencija, prihodi od taksi za prelete preko BiH, prihodi od Agencije za poštanski saobraćaj BiH, prihodi od izdavanja ličnih isprava i registarskih tablica, prihodi od Agencije za lijekove i medicinska sredstva BiH), prihodi od vlastite djelatnosti (prihodi Ureda za veteranarstvo BiH, prihodi Konkurencijskog vijeća BiH, prihodi Ministarstva komunikacija i prometa BiH, prihodi Ministarstva pravde BiH, prihodi Službe za zajedničke poslove institucija BiH, prihodi Instituta za standarde BiH, prihodi Instituta za mjeriteljstvo BiH, prihodi Instituta za intelektualno vlasništvo BiH, prihodi Instituta za akreditiranje BiH), prihodi od poreskih i kontrolnih markica Uprave za indirektno oporezivanje, prihodi iz dobiti Centralne banke BiH, vanredni prihodi (prihodi od kamata i pozitivnih kursnih razlika, ostali vanredni prihodi), dok ostataka sume do iznosa budžeta čine tekuće pomoći u novčanom obliku (donacije po raznim osnovama), primici od sukcesije, kreditna sredstva, te prihodi za servisiranje vanskog duga od Federacije BiH, Republike Srpske, Brčko distrikta i državnih agencija (što se odvaja odmah sa jedinstvenog računa Uprave za indirektno oporezivanje). Zakon o budžetu Brčko distrikta BiH u Članu 8 kaže: „...(2) Prihodi se sastoje od: a) poreza koji su utvrđeni zakonom, b) neporeznih prihoda kao što su prihodi od preduzetništva i imovine, c) administrativnih i sudskih naknada, taksi i novčanih kazni, d) prihoda ostvarenih od obavljanja osnovne djelatnosti ostalih poslova budžetskih korisnika na tržištu po posebnim propisima, e) ostalih zakonom utvrđenih prihoda.“

POTPORE

- primici države bez protivbveza, neotplativi i neobavezni primici od domaćih ili inostranih jedinica državne uprave ili međunarodnih institucija.

PRANJE NOVCA

- generalno podrazumijeva rješavanje, pretvaranje ili čišćenje novca stečenog kriminalnim aktivnostima (najčešće trgovinom droge, ali i drugim nelegalnim aktivnostima), njegov prijelaz preko međunarodnih granica (najčešće povratak u zemlje gdje je droga proizvedena ili kriminalno djelo počinjeno) i ponovno uključivanje tog novca u regularne novčane tokove. Pranje novca je izuzetna prijetnja integritetu finansijskih ustanova (kako se to upečatljivo vidi u Rusiji, na primjer, gdje mafija nadzire mnoge od najvažnijih banaka u zemlji), koja dovodi u nepovoljan položaj privredne subjekte koji legalno posluju. Perači novca uglavnom ne nastoje ostvariti najvišu stopu dobiti na novac koji operu, već im je važnije mjesto ili investicija koje će im omogućiti najlakše i najbrže recikliranje novca. Tako novac može putovati iz zemlje s dobrom ekonomskom politikom u kojoj se ostvaruju više stope dobiti u zemlje s lošijom politikom i nižim prinosima od uloženi sredstava. Tako se zbog pranja novca može dogoditi da se slobodni kapital ulaže manje racionalno, što uvelike može narušiti postojeće ekonomske tokove. Promjena u potražnji novca - kao rezultat pranja novca što se ne odražava u službenim pokazateljima - može na državnom nivou izazvati nestabilnost kamata i kursa. Pranje novca, kao i ostale nezakonite aktivnosti, uslovljavaju regresivnu distribuciju dohotka i

stvaranje velike potrošačke moći pojedinaca u uslovima opće recesije. Time se iskrivljuje struktura potrošnje, pogotovo među bogatima, i preobražava se postojeća socijalna stratifikacija nastajanjem društvenih grupa novih bogataša. Velika sredstva koja se zarađuju pranjem novca utiču na porast potražnje za luksuznim proizvodima, povećanje cijena nekretnina i nekih potrošnih dobara, što sve potiče spekulacije i inflaciju. Oblici radnog sudjelovanja koji su u skladu sa zakonom počinju se smatrati manje vrijednim. Nezakonitost postaje temeljno načelo ekonomske aktivnosti. Pranje novca pored toga što uvelike podriiva slobodno tržišno privređivanje, narušava i demokratsku političku strukturu i političku stabilnost zemlje. U uslovima pravne nesigurnosti i razvijene korupcije, jako se smanjuje interes stranih investitora za ulaganja u te zemlje. Pranjem novca i korupcijom, koja je njegova popratna pojava, stvara se opasna prijetnja državnom suverenitetu, autoritetu državne vlasti, narušavaju demokratske vrijednosti i javne ustanove te čini ogromna šteta nacionalnoj privredi. Tim poslovima se ohrabruju tradicionalni obrasci poreske evazije, izbjegavanja zakona, krijumčarenje i bijeg finansijskih sredstava, što sve zajedno povećava poresko opterećenje za one koji plaćaju porez. Pranje novca neposredno utiče na smanjenje transparentnosti i narušavanje zdravlja finansijskog tržišta, važnih odrednica u djelotvornom funkcionisanju cjelokupne privrede. Novac koji se dobije iz kriminalnog djelovanja obično korumpira službenike finansijskog tržišta, uzrokujući dugotrajnu i teško popravljivu štetu tržišnom kredibilitetu. Pranje novca može korumpirati dijelove finansijskog sistema i onemogućiti uspješno upravljanje centralnih banaka i nadzornih tijela. Ukoliko neki bankarski zvaničnik postane korumpiran, netržišno ponašanje može se proširiti u druga područja koja nisu direktno povezana s pranjem novca, što ugrožava sigurnost i bonitet banke. Osobe koje obavljaju nadzor nad radom banke takođe mogu biti korumpirane ili zastrašene prijetnjama, što smanjuje, a ponekad i potpuno onemogućava djelotvornost nadzora. Zato je neophodno jačanje zakonskih odredbi protiv pranja novca, ali to ne znači smanjivanje tradicionalne bankarske kontrole. Na međunarodnom nivou, kretanje kapitala pod uticajem pranja novca može djelovati destabilizujuće zbog integrativne prirode svjetskog finansijskog tržišta. Finansijske teškoće nastale na jednom mjestu mogu se vrlo lako proširiti i u druge zemlje, pretvarajući tako nacionalni problem u međudržavni. Organizovani kriminal može biti i značajna prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti. Vito Tanzi (1996) i Peter Quirk (1996) procjenjuju da neto finansijska dobit onih koji se time bave predstavlja dva posto globalnog BDP-a, time da je vrijednost opranog novca vjerovatno znatno veća. Nova informatička tehnologija, fleksibilnost i prilagodljivost u djelovanju, stručna pomoć i ogromna finansijska sredstva koja su na raspolaganju znatno olakšavaju proces pranja novca i njegov prijenos preko granica. Iako u pranju novca i nadalje najviše sudjeluju banke, od njega nisu poštedene ni druge ustanove gdje se koriste veće količine gotovog novca, a često nisu pod jačom zakonskom regulativom ili nadzorom, poput štedionica, kockarnica, mjenjačnica i osiguravajućih društava. Ujedno, zabilježeni su i slučajevi da je pranje novca ostvareno kupovinom zlata i dragog kamena, umjetničkih predmeta, antiknog namještaja i slično, što sve zahtijeva stalno prilagođavanje i budnost nadležnih tijela. Ne smije se zanemariti stalni priliv novih sredstava iz kriminalnih aktivnosti, te ulazak kriminala na nova područja djelovanja. Organizovani međunarodni kriminal ponaša se poput transnacionalnih kompanija: sve više i više ulazi u stratešku saradnju, čime se povećava njegova sposobnost u zaobilazanju zakona, smanjuje međusobno nadmetanje i umanjuje rizik da se bude uhvaćen u zakonskom prekršaju, te omogućava ostvarivanje različitih profita na različitim tržištima. Kao i u legalnoj ekonomiji, i u organizovanom kriminalu cijeni se preduzetništvo, a konačni cilj poslovanja u oba sektora je ostvarivanje što većeg profita. Opasnost po društvo od pranja novca sastoji se i u konsolidaciji ekonomske moći organizovanog kriminala, jer mu se omogućava da ulazi u legalnu ekonomiju. Gotovo je opšte poznato da mafija u Italiji ostvaruje veći prihod od svojih "legalnih" djelatnosti nego što ga ostvaruje od klasičnog kriminalnog djelovanja. Iako se time nesumnjivo stvaraju bogatstvo i mogućnosti zapošljavanja, legalno poslovanje koje je u vlasništvu organizovanog kriminala podrazumijeva mnoge teškoće i opasnosti budući da se i tu jasno vide obrasci kriminalnog ponašanja poput iznuđivanja, pritisa ili korupcije. Pojednostavnjeno, kriminalci ne pristaju na ostvarivanje najvećeg mogućeg profita časnim sredstvima. Ukoliko su banke umiješane u pranje novca, narušava se povjerenje koje javnost ima u njih te se, ako su povezane s organizovanim kriminalom, podriiva njihova stabilnost. Usprkos kratkotrajnoj mogućoj dobiti, prijeti im neposredna opasnost od gubitka zbog prijevara kako zbog nehajnosti u provjeri neželjenih stranaka ili narušenog integriteta njihovih službenika koji su povezani s kriminalcima. U pranju novca kroz banke organizovani kriminal se često služi ljudima koji nemaju kriminalne prošlosti, što otežava otkrivanje takvog djela. Oni otvaraju račune preko kojih obrću velike novčane iznose, često uz pomoć nesavjesnih bankovnih službenika. Postupak pranja novca uglavnom se odvija u tri faze: • faza ulaganja u kojoj se novac ostvaren neposredno od kriminalnog djelovanja (poput prodaje droge) prvi put ulaže ili u finansijsku ustanovu ili se njime kupuje određena imovina; • faza prikriivanja u kojoj se pokušava prikriti ili naizgled promijeniti stvarno porijeklo ili vlasnik sredstava; • faza integracije u kojoj se novac uključuje u legalnu ekonomiju i finansijski sistem i pripaja ostalim vrijednostima u sistemu. Pojedine faze pranja novca mogu biti istovremene ili se, još češće, međusobno preklapaju. Kako će se odvijati pojedina faza i koje će se metode pritom koristiti zavisi od raspoloživih mehanizama za pranje i zahtjeva organizovanog kriminala koji taj posao naručuje. U svakom slučaju pranja novca podrazumijeva mnogobrojne međusobno različite tehnike koje su obično složene, domišljate i tajne. Zajedničko im je da se njima mora sakriti originalno porijeklo i vlasništvo novca, te da naručioci žele da zadrže kontrolu nad samim postupkom i po potrebi ga mijenjaju. Najviše u borbi protiv pranja novca može učiniti u faza ulaganja, jer se kriminalci moraju da se rješe gotovog novca, pa su posebno ugrožene ustanove koje zaprimaju novčane depozite. Perači novca često se služe i malim preduzetnicima putem čijih bankovnih računa prolaze ogromni iznosi. Takođe se u međudržavnoj trgovini koriste i lažne (uvećane) fakture.

PRIVREMENI PRORAČUN/BUDŽET ILI ODLUKA O

- proračun/budžet koji vrijedi tri mjeseca. Donosi se kada parlament/skupština ne donese proračun/budžet prije početka fiskalne godine. Obuhvata najviše 25 % proračunskih/budžetskih sredstava korištenih u istom razdoblju prethodne godine.

PRORAČUNSKI/BUDŽETSKI PRIMICI

- sredstva koja država dobiva zaduživanjem po osnovi primljenih kredita i zajmova, izdavanja obveznica i drugih vrijednosnih papira.

PRIREZ

- financijski instrument kojemu kao osnovica plaćanja služi iznos već plaćenog poreza. Obično se uvodi na izravne/direktne poreze.

PRORAČUN/BUDŽET

- procjena godišnjih prihoda i primitaka te utvrđeni iznos izdataka i drugih plaćanja države, odnosno lokalne jedinice koje odobrava parlament/skupština, odnosno skupština lokalne jedinice u skladu s odredbama ustava i drugih zakona.

POZAJMICE UMANJENE ZA OTPLATE

- transakcije države s drugim subjektima u zemlji i inostranstvu. Pozajmice koje imaju obavezu povrata (otplate) u zemlji se daju npr. županijama/kantonima, opštinama, građanima i sl. a u inostranstvu npr. vladama i međunarodnim institucijama